

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Філософський факультет

Кафедра етики, естетики та культурології

Кваліфікаційна робота за спеціальністю 034 культурологія

на здобуття освітнього ступеня магістра культурології

МІЖКУЛЬТУРНИЙ КОНФЛІКТ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОГО СВІТУ

Студент-виконавець :

Сноз Костянтин Віталійович

II курс

спеціальність 034 «культурологія»

ОНП «Культурологія»

Науковий керівник

Кандидат філософських наук, доцент

Олена ШИНКАРЕНКО

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО КОНФЛІКТУ	
1.1. Поняття та класифікація конфліктів.....	9
1.2. Поняття та форми існування культури на сучасному етапі цивілізаційного поступу.....	20
РОЗДІЛ 2. МІЖКУЛЬТУРНІ КОНФЛІКТИ В ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ	
2.1. Причини та особливості розгортання міжкультурних конфліктів у глобальну епоху.....	33
2.2. Шляхи подолання міжкультурних конфліктів.....	42
РОЗДІЛ 3. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО СВІТУ	
3.1. Мультикультуралізм vs націоналізм в контексті міжкультурної комунікації.....	52
3.2. Міжкультурний конфлікт в емігрантському середовищі.....	62
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що сучасний етап глобалізації суттєвим чином змінив характер міжкультурних відносин і викликав нові проблеми, у формі конфліктного протистояння, які раніше не були настільки актуальними. Однією з таких проблем є взаємне існування і розвиток різних національних, культурних і цивілізаційних груп. Ці проблеми виникли у зв'язку з тим, що глобалізація призвела до зближення різних культур і цивілізацій, що викликало конфлікти між різними цінностями, традиціями та способами життя. Наприклад, поширення західної культури викликало опір у традиційних суспільствах, що призвело до відстоювання культурної ідентичності, як форми протиставлення мультикультуралізму. Проте, жоден народ, етнос, нація, культура не здатні розвиватись окремо, не взаємодіючи з іншими. Іншим виміром протистояння стало те, що внаслідок глобалізації виникли нові економічні та технологічні можливості, але, в той же час, це збільшило нерівність між країнами та групами населення. А це, в свою чергу, викликало напруженість у відносинах між представниками різних культур через збереження свого економічного і соціального статусу.

Одним із найбільш конструктивних шляхів розв'язання міжкультурного конфлікту є міжкультурна комунікація. У теоретико -методологічному плані вона розглядається через виокремлення трьох підходів, які відображають різні теоретичні ракурси та методології дослідження в цій області. Перший підхід, заснований на структурному функціоналізмі. Він спрямований на аналіз системних зв'язків та функцій у міжкультурній комунікації. Підкреслює важливість розуміння структури та функцій комунікаційних процесів для ефективного взаєморозуміння між культурами. Другий підхід, представлений когнітивною моделлю. Тут акцентується увага на інтерпретації смислів у міжкультурній комунікації. Він підкреслює роль суб'єктивних уявлень та сприйняття в процесі комунікації, а також важливість критичної рефлексії.

Третій підхід, або постнекласичний, розглядає комунікацію як активне середовище, що самоорганізовується і сприяє самовідтворенню суспільства. Він наголошує на взаємодії між суб'єктами комунікації та їхній спроможності створювати нові значення та соціальні структури.

Кожен з цих підходів має свої переваги та обмеження, і вони можуть доповнювати один одного в дослідженні міжкультурної комунікації, надаючи більш повне розуміння складності цього явища.

На сучасному етапі розвитку суспільств важливо посилити діалог і співпрацю між культурами, щоб зменшити конфлікти та забезпечити більш гармонійний розвиток у глобальному суспільстві. Це може здійснити через пізнання культурної різноманітності, підтримку міжнаціонального взаєморозуміння та сприяння культурному обміну.

Ступінь наукової розробки теми. Вивчення конфліктів у контексті глобалізації та їх впливу на формування міжкультурної взаємодії має важливе значення для розуміння сучасної динаміки суспільства.

Один з можливих підходів до аналізу конфліктів у глобалізованому світі є їх розгляд у контексті зміни міжнаціональних відносин, культурних зіткнень і економічних нерівностей. Дослідники звертають увагу на те, як глобалізація сприяє появі нових типів конфліктів, що можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для суспільства. Наприклад, з одного боку, глобалізація може сприяти розширенню можливостей для освіти, культурного обміну та інтернаціональної співпраці. Але з іншого боку, вона може призводити до втрати культурної ідентичності, соціальної дезорієнтації та зростання соціальних нерівностей.

Дослідження конфліктів в умовах глобалізації має на меті не лише розуміння сутності цих конфліктів, а й пошук шляхів їх мирного врегулювання та побудови гармонійних відносин у світі. Українські науковці також активно долучаються до цього процесу, розробляючи свої унікальні підходи та методи дослідження. Зокрема у працях таких вітчизняних науковців, які здійснили вагомий внесок у цю сферу: Л.Абалкін, А.а О.Білорус, А.Ішмуратов, Ф.Канак,

С.Катаєв, В.Козлов, В.Лобас, Р.Мікаелян, Н.Скотна, М.Цюрупа та ін; західних дослідників – З.Баумана, І.Валлерстайна, Р.Дарендорфа, Е.Гідденса, Л.Козера, Ч.Кулі, Дж.Міда, Р.Парка, Т.Парсонса, Е.Тоффлера, Ф.Фукуями, С.Гантінгтона та інших. Дослідження міжкультурних конфліктів перебуває у науковому полі зору вітчизняних дослідників, зокрема – Є.Бистрицького, О.Бердичівського С.Кримського, та ін., закордонних вчених – Л.Гейхмана, В.Гумбольта, Д.Койла, Р., Ладло, Е.Меєр, Е.Холла та ін

Об'єктом дослідження постає міжкультурний конфлікт як вияв відносин між представниками різних культур на сучасному етапі цивілізаційного поступу.

Предметом дослідження є міжкультурні конфлікти: їх причини та шляхи подолання, враховуючи розвиток мультикультуралізму та національної ідентичності.

Метою дослідження є аналіз причин виникнення міжкультурних конфліктів та способи подолання цих протиріч.

Означена мета передбачає вирішення таких дослідницьких завдань:

- розкрити зміст понять «конфлікт», «культура», «міжкультурна комунікація», «міжкультурний конфлікт», їх структуру, різновиди та особливості розгортання на сучасному етапі розвитку міжкультурних відносин;
- здійснити аналіз основних проблем та суперечностей у розвитку міжкультурних відносин в умовах мультикультурного суспільства;
- визначити зміст і значення міжкультурної комунікації у подоланні міжкультурних конфліктів;
- розкрити смисл національної ідентичності в умовах розвитку мультикультуралізму.

Новизна роботи полягає в тому, що конфлікти визнаються частиною (формою) відносин, яка існувала на всіх етапах розвитку людства. Проте, сучасний поступ характеризується тим, що вони набувають глобального виміру існування.

Загальноприйнято визначати конфлікт як вид протистояння, розбіжності інтересів, в тому числі й в культурній сфері, а вона є визначальною, оскільки

постає сферою діяльності людини. А тому міжкультурні конфлікти – це форма протистояння, яка виникає внаслідок незнання, нерозуміння культурних цінностей і відмінностей (релігійних, етнічних, національних) переконань представників різних культур.

Для подолання міжкультурних конфліктів, перш за все, треба визначити основні причини виникнення міжкультурного протистояння. Вони можуть бути дуже різноманітними і включати як поверхневі, так і глибинні причини, які не завжди очевидні учасникам конфлікту. Враховуючи культурні відмінності та особливості менталітетів, такі конфлікти можуть виникати через нерозуміння, неправильне тлумачення поведінки чи навіть через стереотипи. Також конфлікти можуть виникати через боротьбу за владу, ресурси, території або захист національних інтересів.

У сучасній науковій літературі виокремлюють три основні види міжкультурних конфліктів, які відображають різноманітність ситуацій, де виникають протиріччя через культурну, етнічну чи релігійну різноманітність. Перший вид – між різними етнічними групами та, відповідно, їх культурами (вірмени/азербайджанці, грузини/осетини) тощо; другий вид – між релігійними групами (католики/протестанти, суніти/шиїти) та ін., третій вид – між поколіннями, які є носіями різних субкультур. Проте міжкультурні конфлікти не вимірюються лише цими трьома видами, оскільки постійно існував конфлікт між традиціями і новаціями через заперечення, що обумовлювало початок нового, ефективного, дієвого, що з'являлось на вимогу часу. А також варто звернути увагу на конфлікт між різними лінгвокультурними групами.

У роботі стверджується, що міжкультурні конфлікти – це багатогранні процеси взаємовпливу, взаємоперетину, а не просто змагання чи протистояння між представниками різних культур. Звісно представники різних культур намагаються просувати власні інтереси і стверджувати прогресивність своєї культури, проте слід виробляти не тільки політичні методи врегулювання міжкультурних конфліктів, а й шукати шляхи міжособистісної взаємодії на основі поваги, толерантності, автономії кожної із культур.

Методи дослідження. Складність та багатоманітність розгортання міжкультурних конфліктів обумовила використання різноманітних методів. Для глибокого розуміння міжкультурних конфліктів, їх розгортання в умовах глобалізації важливо застосовувати різні методологічні підходи як загальнонаукових, так і філософських. Зокрема, узагальнення, аналіз та синтез допомагають систематизувати та узагальнити отримані дані про конфлікти, міжкультурну комунікацію, мультикультуралізм та національну ідентичність, впливу глобалізації на їх становлення та розвиток. Ці методи дозволяють визначити зміст понять «культура», «конфлікт», «міжкультурні конфлікти», «міжкультурна комунікація», «мультикультуралізм», «національна ідентичність», а також з'ясувати їх взаємозв'язок та вплив одне на одне.

Діалектичний метод допомагає виявити суперечливий характер сучасного розвитку міжкультурної взаємодії, яка характеризується різноманітними формами акультурації: експансією культури, культурною дифузією, культурною інтеграцією, культурним конфліктом, конфліктом культур тощо. Це дозволяє розглядати міжкультурну взаємодію як динамічний процес, який постійно змінюється в контексті трансформації соціальних відносин.

Метод історизму допомагає досліджувати міжкультурну взаємодію в історичному контексті. Він дозволяє зрозуміти, як міжкультурна взаємодія формувалася та змінювалася впродовж історії, а також виявити її роль у формуванні національної ідентичності, а також у виробленні форм міжкультурної взаємодії від конфліктів до гармонії і навпаки.

Системний метод дозволяє розглядати міжкультурні конфлікти як складну систему, яка може досліджуватись тільки через вивчення взаємозв'язків та взаємодії між представниками різних культур, при цьому виокремлювати особливості культури, мови, історії та традицій тощо.

Структурно-функціональний аналіз допомагає розглядати міжкультурні конфлікти як форму взаємодії в соціокультурній системі, вивчаючи її структуру та роль у суспільстві.

Порівняльний метод дозволяє порівнювати різні особливості національних культур та їх контексти, що допомагає виявити загальні тенденції розвитку та відмінні риси і цим самим віднаходити форми взаємодії між представниками різних культур.

Синергетичний підхід допомагає розглядати міжкультурні конфлікти як результат взаємодії різних чинників та процесів, де виявлення особливостей, індивідуальності кожної із культур урізноманітнює міжкультурну комунікацію, яка набуває різноманітних форм свого вияву.

Ці методи, застосовані разом, допомагають зрозуміти багатогранність та складність міжкультурної комунікації як соціокультурного явища. Вони дозволяють розглядати міжкультурні конфлікти з різних перспектив та враховувати різноманітні аспекти їх формування та прояву у сучасному світі.

Структура кваліфікаційної роботи включає вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО КОНФЛІКТУ

1.1. Поняття та класифікація конфліктів

Поняття «конфлікт» може має різноманітні визначення в сучасній філософській літературі, оскільки воно є складним та многогранним процесом. Загальноприйнято тлумачити конфлікт як зіткнення протилежностей, що часто веде до однобічного та негативного розуміння його сутності, оскільки не враховує всіх аспектів цього явища.

Згідно визначенням у словнику Уебстера наприкінці ХХ ст., конфлікт тлумачився як фізичне протистояння між сторонами, або як різке розходження чи протистояння інтересів та ідей. Проте, з розвитком розуміння цього поняття з'являються більш комплексні визначення.

Сучасні визначення конфлікту підкреслюють, що він несе в собі не лише деструктивні аспекти, але і може бути способом з'єднання того, що раніше існувало в суперечливому відношенні одне до одного. Конфлікт може бути важливим стимулом для змін, розвитку та вирішення проблем. Він може виявитися не лише як розходження, але й як можливість знайти спільні рішення та побудувати взаєморозуміння.

Отже, конфлікт – це складне і багатогранне явище і з'ясування його сутності та особливостей розгортання є важливою умовою для повного його осмислення та ефективного вирішення.

Етимологічно слово «конфлікт» походить від латинського «conflictus», що в перекладі означає «зіткнення» або «боротьба». Це відображає основну ідею конфлікту як взаємодії, де різні інтереси, мотиви та тенденції зіткнулися між собою. В контексті такого розуміння конфлікт – це один із найгостріших способів розв'язання протиріч, які виникають в процесі взаємодії, суть якої протидія між суб'єктами конфлікту, що супроводжується, як правило, негативними емоціями.

Сучасна філософська література дійсно розглядає конфлікт як зіткнення інтересів, мотивів між суб'єктами суспільного життя. Це відображає складний

характер взаємодії між представниками різних культур, релігій, національностей.

Зіткнення інтересів та мотивів може відбуватися на різних рівнях, від особистих конфліктів до конфліктів між соціальними групами чи політичними силами. Розуміння конфлікту як процесу взаємодії, де сторони протистоять одна одній, допомагає краще зрозуміти його сутність та можливі шляхи вирішення.

Такий підхід дає змогу розглядати конфлікт як складний та багатогранний феномен, що включає в себе різноманітні аспекти суспільного життя та взаємодії між людьми.

Дослідник конфліктів Р. Парк відзначає конструктивний потенціал конфлікту, підкреслюючи, що він може сприяти інтеграції та впорядкуванню конфлікуючих сторін [89, с.361]. Це означає, що в процесі конфлікту може виникнути співпраця, взаємодія та пошук спільних рішень, що допомагають вирішити проблеми та досягти позитивного результату для всіх учасників.

Цей погляд відображає розуміння конфлікту як складного процесу, де, крім виявлення протиріч, може виникати можливість знайти спільні рішення та побудувати взаєморозуміння. Конфлікт може стимулювати інновації, креативність та розвиток, а не лише викликати руйнівні наслідки.

Такий підхід відзначає конструктивний потенціал конфлікту, допомагає більш глибоко розуміти його сутність та можливість використання його як засобу досягнення позитивних змін у відносинах між людьми.

Погляд Ч. Кулі підкреслює необхідність розуміння конфлікту як невід'ємної складової суспільного життя [63, с. 139 – 140]. Він тлумачить конфлікт як процес, в якому різні сили намагаються реалізувати свою ідею добра. Цей погляд відображає важливість розуміння конфлікту як засобу досягнення прогресу у розвитку.

Згідно з поглядами Ч. Кулі, конфлікт і співпраця не є двома окремими явищами, а вони виступають фазами одного і того ж процесу. Це означає, що в процесі конфлікту може виникати співпраця та взаємодія, а в процесі співпраці можуть виникати конфлікти. Таке розуміння дозволяє побачити конфлікт як

нормальний та навіть корисний елемент у розвитку суспільства, який може стимулювати розвиток та вдосконалення.

Отже, погляд Ч. Кулі підкреслює, що конфлікт є не лише невід'ємною частиною суспільного життя, але і потенційним джерелом прогресу та розвитку як на соціальному, так і на індивідуальному рівні.

На думку німецького дослідника Г. Зіммеля, конфлікт це форма соціалізації, що постає не лише невід'ємною частиною суспільного життя, але і має важливу роль у формуванні індивідуальних та колективних ідентичностей [96, с. 68]. Відтак, конфлікт це засіб взаємодії та взаєморозуміння між індивідами та групами, що дозволяє вирішувати суперечності та розвивати соціальні відносини. Також конфлікт є універсальним явищем і нормативною формою суспільного життя, свідчить про важливість розуміння конфлікту як необхідної складової соціальних відносин.

Отже, Г. Зіммель стверджує, що конфлікт є формою соціалізації та необхідною складовою суспільства; конфлікт це складний та багатогранний процес, що має важливе значення для розвитку соціальних відносин і формування індивідуальних та колективних ідентичностей.

На відміну від Г. Зіммеля, Т. Парсонс тлумачить конфлікт як руйнівне і дисфункціональне явище [90, с. 41]. Парсонс характеризує конфлікт як негативний фактор, що може порушувати соціальну стабільність та спричиняти дестабілізацію суспільства. Він порівнює конфлікт з хворобою, підкреслюючи його негативний вплив на соціальний порядок.

Тобто, конфлікт може порушувати соціальну гармонію та завдавати шкоди функціонуванню суспільства. Він перешкоджає досягненню соціальної інтеграції у досягненні спільної мети.

Такий погляд відображає деяку песимістичну оцінку конфлікту та його впливу на соціальні відносини. Однак, варто враховувати, що конфлікт також може мати певні позитивні аспекти, такі як стимулювання змін та інновацій, вирішення конфліктуючих проблем та зміцнення взаєморозуміння між сторонами.

Отже, погляд Т. Парсонса на конфлікт як негативне явище підкреслює важливість управління конфліктами та пошуку способів їх вирішення для забезпечення соціальної стабільності та гармонії.

Розглянувши декілька позицій стосовно розуміння конфлікту, можна стверджувати, що в даних концепціях відображається його поліфонічний характер та різноманітність визначень та підходів до розуміння цього явища. Конфлікт може бути розглянутий як зіткнення інтересів, поглядів та суперечностей, а також як боротьба, співпраця та взаємодія.

Дані аспекти доповнюють один одного, створюючи більш повне уявлення про природу конфлікту. Важливо розуміти, що конфлікт може мати різні вияви та наслідки, і відображати як руйнівний, так і конструктивний вплив як на суспільство в цілому, так і на особистість зокрема.

Також поліфонічний підхід до розуміння конфлікту дозволяє враховувати його складну та мінливу природу, а також різноманітність його проявів у сучасному світі.

Суть конфлікту, як форми взаємодії між сторонами з протилежними позиціями та цілями, виникає унаслідок зіткнення інтересів, дій та реакцій сторін, які можуть бути представлені окремими індивідами, групами, етносами, націями або навіть державами.

В цьому контексті варто визначити структурні елементи конфлікту, а саме суб'єктів, об'єкту конфлікту, причин, мети та наслідків. Суб'єкт є активною стороною конфлікту, який свідомо блокує функціонування іншого суб'єкта. Це вказує на те, що конфлікт є активним процесом, де сторони взаємодіють та реагують на дії один одного.

Крім того, конфлікт тлумачиться як форма взаємодії, що постає важливим аспектом сучасного етапу розгортання міжкультурної комунікації. В процесі конфлікту сторони виявляють свої позиції та намагаються захистити свої інтереси, що може відображати різноманітні аспекти взаємодії та впливу.

Для розуміння особливостей розгортання конфліктів на сучасному етапі розвитку варто розібратись не тільки щодо визначення конфліктів, а й звернути увагу на їх класифікацію.

Дане питання відображає різноманітність їх природи та контексту, в якому вони виникають. Наприклад, конфлікти всередині соціальних систем, вони можуть виникати з різних причин та мати різний вплив на соціальний порядок.

Класифікація Т. Парсонса розрізняє конфлікти всередині соціальної системи, що можуть виникати через суперечності між різними соціальними групами, класами або індивідами, та конфлікти між самими соціальними системами, такими як держави, організації або інституції. Ця класифікація дозволяє розуміти різні рівні та типи конфліктів у соціумі [90, с.117].

Класифікація Е. Гідденса розподіляє конфлікти за їхнім контекстом та характером, такі як міждержавні конфлікти, які виникають між різними країнами, міжетнічні конфлікти, які стосуються протистояння між етнічними групами; сімейні конфлікти, що виникають у сімейному середовищі [67, с.34].

Обидві класифікації важливі для розуміння природи та різноманітності конфліктів у сучасному світі. Вони доповнюють одна одну та дозволяють аналізувати різні аспекти конфліктів у соціальному та міжнаціональному контексті.

Класифікація Л. Козера розрізняє конфлікти залежно від їхньої спрямованості та характеру прояву. Реалістичні конфлікти відображають ситуації, коли учасники конфлікту мають конкретні вимоги або інтереси, які вони намагаються досягти через переговори, взаємодію та компроміси. Ці конфлікти можуть бути конструктивними, оскільки вони можуть привести до раціональних рішень та вирішення проблем.

Нереалістичні конфлікти, навпаки, характеризуються ворожістю, напруженістю та негативними емоціями між учасниками, але вони не мають чітких цілей або вимог, які можна було б вирішити. Ці конфлікти часто виникають з непорозуміння, недоліки у комунікації або особистих конфліктів, і

вони можуть призвести до деструктивних наслідків, таких як загострення взаємин та загальне погіршення умов спілкування [64].

Така класифікація дозволяє розрізнити конструктивні та деструктивні аспекти конфліктів та сприяє розробці ефективних стратегій їхнього вирішення.

За сферами впливу конфлікти поділяють на економічні, політичні, конфлікти, які виникають у сфері охорони здоров'я, соціального забезпечення, освіти, міжетнічні, міжнаціональні, міжкультурні конфлікти. Виходячи з цього, варто говорити про учасників конфлікту. Отже, загально відомо, що в конфлікті приймають участь, щонайменше, дві сторони, які називаються опонентами. В даному контексті, для подальшого з'ясування суті, проявів міжкультурного конфлікту, то необхідно визначити хто являється опонентами у міжкультурних конфліктах. Вони можуть бути представлені різними соціальними групами, індивідами, або навіть державами, які представляють різні культури, цінності та ідентичності. Вони можуть мати різні переконання, традиції, погляди на світ та способи життя, що приводить до різноманітних конфліктних ситуацій.

Типовими опонентами міжкультурного конфлікту можуть бути: по-перше, міжетнічні групи. Це групи людей з різним етнічним походженням, культурними та історичними традиціями, які перебувають у конфлікті через різницю у своїх цінностях, поглядах або територіальних претензіях. По-друге, релігійні групи. Конфлікти можуть виникати між різними релігійними спільнотами через різницю в релігійних поглядах, практиках або святинях. По-третє, міжкультурні пари. Це можуть бути окремі особистості або сім'ї, де один партнер або члени сім'ї представляють одну культуру, а інший – другу. Конфлікти можуть виникати через незгодженість у спільній культурній адаптації, різницю в цінностях або непорозуміння. По-четверте, один із проявів міжкультурних конфліктів – корінне або місцеве населення та іммігранти. Конфлікти можуть виникати між місцевим населенням та іммігрантами, які прибувають з інших країн або культур. Це може бути пов'язано зі страхом втрати робочих місць, культурними різницями або напруженістю через конкуренцію за ресурси. Цей вид конфлікту у сучасному світі є найбільш поширеним, оскільки міжкультурна

взаємодія нині характеризується інтенсивністю міграційних процесів, що з необхідністю створює нові умови для розгортання міжкультурної комунікації, яка має конфліктний характер. По-п'яте, держави та міжнародні організації. Конфлікти між країнами або міжнародними організаціями можуть виникати через різні політичні, економічні або культурні інтереси. Чим також характеризується сучасний світ, оскільки ті структури, які були засновані за результатом завершення Другої світової війни (ООН, РБ ООН), виявились не готовими до нового етапу протистояння на глобальному рівні. Цей конфлікт загострюється нині, і загрожує світовому порядку.

Розуміння опонентів у міжкультурних конфліктах допомагає виявити корінні причини конфлікту та розробити ефективні стратегії для його вирішення і управління.

Конфлікти можна класифікувати за різними критеріями, такими як природа, масштаб, спосіб вирішення, учасники, наслідки тощо [58].

За природою це міжособистісні, міжгрупові та міжнаціональні конфлікти.

Міжособистісні конфлікти виникають між індивідами через різницю в переконаннях, потребах або цілях. Тому міжособистісні конфлікти можна визначити як конфлікти, що виникають між окремими людьми через різницю в переконаннях, цілях, потребах, вимогах або інших факторах. Ці конфлікти можуть виникати в будь-якій сфері життя, включаючи сімейні відносини, робоче оточення, навчання, громадське життя та інше. Основними причинами міжособистісних конфліктів є, по-перше, різниця в переконаннях і цінностях. Люди можуть мати різні точки зору на певні питання, що може призводити до конфліктів, особливо коли ця різниця є важливою для них; по-друге, конкуренція за ресурси, позиції або увагу може спричиняти напруження та конфлікти між людьми; по-третє, неспівпадіння очікувань і ролей. Розбіжність у сприйнятті, яка пов'язана з ролями та очікуваннями, може призводити до непорозумінь та конфліктів; по-четверте, фрустрацію: невдачі у досягненні цілей або задоволенні потреб можуть викликати негативні емоції, які можуть призвести до конфліктів; по-п'яте, комунікаційні проблеми: недостатня чіткість у висловлюванні,

невміння слухати або розуміти інших може призвести до непорозумінь та конфліктів.

Управління міжособистісними конфліктами включає в себе вміння ефективно спілкуватися, вирішувати конфлікти конструктивним шляхом, враховуючи потреби та перспективи всіх сторін. Також важливо розвивати навички емоційного інтелекту та сприйняття, що допоможе керувати власними емоціями та відповідним чином реагувати на емоції інших людей.

Міжгрупові конфлікти. Вони стосуються суперечностей між різними соціальними групами, такими як етнічні групи, релігійні спільноти або професійні організації. Міжгрупові конфлікти – це конфлікти, що виникають між різними групами людей через різницю в інтересах, цінностях. Ці конфлікти можуть мати соціальний, політичний, етнічний, релігійний або економічний характер і виникати в різних сферах суспільного життя.

Основні причинами міжгрупових конфліктів постають: по-перше, в різниці в інтересах і потребах. Групи можуть боротися за доступ до ресурсів, влади або статусу, що може призводити до конфліктів між ними; по-друге, етнічні та культурні розбіжності. Різниця в етнічній або культурній приналежності може створювати напруження та конфлікти між групами; по-третє, породжувати соціальну нерівність. Нерівність у розподілі ресурсів, можливостей або прав може призводити до виникнення конфліктів між соціальними групами; по-четверте, стійкі стереотипи та упередження. Переконавання, упередження та стереотипи про інші групи можуть сприяти виникненню конфліктів та ворожості, зокрема етностереотипи; по-п'яте, політичні розбіжності. Різниця в політичних поглядах або приналежність до різних політичних сил може призводити до конфліктів між політичними групами.

Управління міжгруповими конфліктами включає в себе сприяння взаєморозумінню, діалогу та співпраці між різними групами. Важливо розвивати культуру взаємоповаги та толерантності, а також шукати спільні рішення та компроміси для вирішення конфліктів і підтримки мирного співіснування.

Міжнаціональні конфлікти. Вони виникають між різними національними або етнічними групами через територіальні або політичні претензії. Міжнаціональні конфлікти – це конфлікти між різними національними групами або між націями, що виникають через різницю в етнічній, культурній, мовній або релігійній приналежності. Ці конфлікти можуть мати різний характер та виникати на різних рівнях суспільства – від міжособистісних конфліктів до конфліктів між державами. Основними причинами міжнаціональних конфліктів визнають: територіальні суперечки, що викликає боротьбу за контроль над певними територіями і може призводити до конфліктів між різними національними групами або державами, наприклад, неоімперські прагнення росії по відношенню до сусідніх держав; етнічна дискримінація. Вона обумовлена нерівністю у правах, доступі до ресурсів та можливостей для певних етнічних груп може створювати напруження та конфлікти; політичні розбіжності. Вони спричинені різницею у політичних поглядах або приналежністю до різних політичних сил; етнічна або релігійна напруженість. Релігійні або етнічні розбіжності можуть сприяти виникненню конфліктів між різними націями; історичні конфлікти, викликані напруженістю та непорозумінням, що виникають через історичні події або конфлікти, можуть підтримувати конфлікти між націями.

Управління міжнаціональними конфліктами включає в себе заохочення до взаєморозуміння, діалогу та мирного розв'язання конфліктів. Важливо розвивати міжкультурний діалог, який заснований на взаємоповазі та толерантності між різними національними групами що буде сприяти зменшенню етнічних та культурних суперечностей.

За масштабом конфлікти класифікують на:

- локальні конфлікти, що виникають на рівні окремих осіб, груп або регіонів;
- регіональні конфлікти. Вони виникають між країнами або регіонами через територіальні або політичні проблеми;

- глобальні конфлікти. Суб'єктами таких конфліктів є великі суспільства, держави або міжнародні організації, що мають потенційно значний вплив на світову політику та економіку.

За способом вирішення конфлікти класифікують на:

- мирні конфлікти. Вони вирішуються за допомогою діалогу, переговорів або медіації без використання насильства;
- воєнні конфлікти. Способом їх розв'язання відбувається за допомогою військових дій та конфронтації;
- економічні конфлікти. Стосуються економічних інтересів, торговельних суперечностей або боротьби за ресурси.

За учасниками. В даному випадку конфлікти поділяються на:

- індивідуальні конфлікти. вони виникають між окремими особами;
- групові конфлікти, виникають між різними групами, такими як родина, команди в організаціях або політичні партії;
- міжнаціональні конфлікти, відбуваються між різними країнами або націями.

За наслідками конфлікти можуть бути:

- позитивними, вони призводять до позитивних змін, розвитку або вдосконалення;
- негативні конфлікти, призводять до руйнування, стресу або втрат [55].

Ці класифікації допомагають розуміти різноманітність конфліктів та їх характер, а також розробляти ефективні стратегії їх вирішення.

На сучасному етапі розвитку міжкультурних відносин, а також з урахуванням мультикультуралізму, конфлікти можна розглядати як результат взаємодії різних культур, етнічних груп та соціальних систем. Мультикультуралізм визнає існування різноманітності культурних, мовних, релігійних і етнічних груп у суспільстві та намагається забезпечити їм рівні права та можливості.

Основні характеристики конфліктів на сучасному етапі розвитку з урахуванням мультикультуралізму є:

Культурний конфлікт. Він виникає через різноманіття культурних цінностей, поглядів і традицій, його суб'єктами постають різні культурні групами.

Етнічний конфлікт. Суперечності та напруження між різними етнічними групами можуть призводити до конфліктів, особливо якщо вони відчуються як загроза для ідентичності та прав окремих етносів.

Міжрелігійний конфлікт. Різні релігійні переконання і практики можуть стати джерелом конфліктів, особливо в умовах, коли вони сприймаються як конкуруючі або взаємно виключні.

Соціальні конфлікти. Різниця в економічному статусі, доступі до ресурсів, освіти та можливостей може призводити до конфліктів між різними соціальними групами.

Політичні конфлікти. Різниця в політичних поглядах, ідеології та практики можуть стати причиною конфліктів між політичними силами та групами [51].

Управління конфліктами на сучасному етапі вимагає ретельного вивчення особливостей їх протікання, враховуючи культурні, ментальні, релігійні, етнічні особливості того чи іншого регіону, або ж держав в цілому. Це є нагальною проблемою для сьогодення, оскільки глобальні темпи міграції можуть спричинити всі зазначені типи конфліктів, а для їх розв'язання треба знати, що собою являє та чи інша культура для ефективного пошуку шляхів подолання конфлікту або ж для мінімізації його наслідків. Важливо також сприяти інтеграції різних культур та сприяти розвитку міжкультурної комунікації, що сприятиме мирному співіснуванню в різноманітних суспільствах.

Отже, конфлікти є невід'ємною частиною життя та розвитку як окремої особистості, так і світу в цілому. Конфлікти на сучасному етапі розвитку не варто сприймати лише як форму протистояння, яка на меті має знищити або підкорити собі опонента. Це специфічна форма взаємодії, при якій опоненти чітко визначаються з своїми пріоритетами та формами взаємодії. При цьому конфлікти виконують цілу низку як конструктивних, так і деструктивних функцій. Серед конструктивних хотілося б звернути увагу на такі: частково усуває протиріччя,

які виникають внаслідок помилок у діях учасників конфлікту; дозволяє глибше оцінити індивідуально-психічні особливості опонентів; знімає психологічну напруженість; постає джерелом розвитку через набуття соціального досвіду при розв'язанні конфліктів; відповідним чином активізує соціальне життя. До деструктивних наслідків конфліктів відносяться: негативний психологічний стан, внаслідок якого опоненти перебувають у стресі, депресії; негативний образ Іншого, у такому випадку опонент перетворюється на ворога; порушення системи комунікацій, внаслідок якого відбувається послаблення ціннісних орієнтацій та єднання групи.

1.2. Поняття та форми існування культури на сучасному етапі цивілізаційного поступу

Поняття «культура» нині визнається як одне із найбільш вживаних як у науковому дискурсі, так і на побутовому рівні і має величезне значення у філософських дискусіях і пронизує всі історичні епохи. Розуміння культури розвивалося від давніх часів і до сьогодні, пройшовши шлях від античності до сучасності.

В античних філософських системах, таких як конфуціанство, культура сприймалася як ключовий елемент суспільства і морального устрою людини. У Середньовіччі, Відродженні і Просвітництві поняття культури також мало велике значення, відображаючи ідеї про освіченість, розвиток мистецтва та науки.

Класична німецька філософія, зокрема роботи Іммануїла Канта, Гегеля та Шелінга, глибоко вплинула на розуміння культури у сучасних філософських та наукових дослідженнях. Вони підкреслювали важливість культури як важливого елемента суспільства та як визначального чинника розвитку людського духу.

Починаючи з XVIII ст. культурологічна проблематика, а також саме поняття «культура» стали центральними у філософських та соціологічних дослідженнях. У даному періоді культуру розглядали як найважливіший аспект суспільного життя, що чітко розрізняло людський та тваринний спосіб існування.

Культуру трактували як результат творчої діяльності людини, що виражається у перетворенні природи та створенні матеріальних і духовних цінностей. Це розуміння культури відрізняло людське буття від тваринного світу, демонструючи високий рівень самосвідомості та творчого потенціалу людини [2, с. 6].

Такий підхід до культури став важливим етапом у розвитку філософії та соціології, відкриваючи нові можливості для дослідження соціокультурних процесів та формування сучасних уявлень про суспільство та людське існування.

Сучасна філософія та наука продовжують досліджувати поняття культури, намагаючись розкрити його різноманітні аспекти і виміри. Вони ставлять перед собою завдання представити культуру в якомога більш повному і комплексному світлі, звертаючись до різних методологічних підходів та інтердисциплінарних досліджень.

Поняття «культура» виявляється дуже складним і багатограним, що відображається у великій кількості різноманітних визначень, які пропонуються різними дослідниками. У середині ХХ століття кількість цих визначень значно зросла. Американські культурологи А. Кребер та А. Клакхон вже нарахували 164 різних визначень терміну «культура», а через 20 років французький культуролог А. Моль навіть збільшив цю кількість до 250. Зараз існує понад 500 визначень цього феномена.

Це свідчить, у свою чергу, про велику складність та різноманітність культури як об'єкту дослідження. Оскільки культура включає в себе так багато аспектів людської діяльності, від мистецтва та літератури, мови, традицій, релігії та багато іншого, різні дослідники підходять до її визначення з різних точок зору. Це призводить до розмаїття визначень та підходів.

Незважаючи на це, основним завданням є з'ясувати в чому полягає сутність розуміння культури, а воно відтворюється як у філософії, так і в культурології. Це означає, що культуру необхідно розглядати як складну систему цінностей, традицій, символів та практик, які формують ідентичність суспільства чи групи людей. Але, разом з цим, людство перебуває на шляху свого єднання,

проте, як зазначали теоретики процесів глобалізації, єднання у сфері культури неможливо, оскільки вона критерієм ідентифікації, а усвідомлення відмінностей, індивідуальностей передбачає урізноманітнення і цікавість у взаємодії один з одним. Р.Робертсон з цього приводу зазначав, що «глобалізація передбачає єдність, а не однаковість» [94].

Різні підходи до визначення культури відображають її різноманітність і складність даного феномену. Наприклад, в концепції М. Вебера культура передбачає невикористання духовних символів для яких-небудь утилітарних цілей, що відрізняє її від прагматичних аспектів життя [102].

Е. Кассіер розглядає культуру як форму розумової діяльності, яка спрямована на створення і розуміння символічних форм [62].

За Ж. Марітемом, релігія є основою всього цінного в культурі, що підкреслює важливість релігійних вірувань і практик у формуванні культурних цінностей [80].

К. Леві-Стросс акцентує увагу на мові та системі знаків як основному прояві культури, що визначає спосіб сприйняття світу [79].

А. Моль підкреслює інтелектуальний аспект культури, який виявляється у створенні і розумінні штучного середовища, створеного людиною [87].

Зазначені підходи відображають різні аспекти культури і розкривають багатогранність цього поняття. Таке розмаїття допомагає краще розуміти культуру в її різноманітності та важливості для суспільства.

Досить традиційним є підхід щодо трактування її як процесу створення матеріальних і духовних цінностей. В даному контексті їх не варто протиставляти та визначати первинне і вторинне. Недооцінка матеріальних аспектів культури може призвести до однобічного розуміння її сутності. Хоча духовні аспекти культури є надзвичайно важливими і визначальними, вони не можуть бути розглянуті окремо від матеріальних умов і факторів, що формують культурну сферу суспільства. Тому, культура це комплексне явище, що включає як духовні, так і матеріальні аспекти, дозволяє отримати більш повне уявлення про її сутність і роль у житті суспільства.

Відсутність цього розуміння може привести до песимістичних концепцій, таких як протиставлення культури та цивілізації, кризи цивілізації та передбачення майбутніх світових катастроф. Такі уявлення можуть виникати через спробу вирішити проблеми сучасного світу, не враховуючи всіх аспектів культурного розвитку та впливу матеріальних умов на формування суспільства.

Цілком правомірно стверджувати, що культура являє собою надзвичайно складне і різноманітне явище, яке об'єднує матеріальні та духовні аспекти, об'єктивні та суб'єктивні реалії. Вони взаємодіють між собою, вони взаємозалежні і утворюють цілісний образ культури.

Вилучення або зменшення значення будь-якої з цих складових призводить до збіднення культури та спотворення її образу. Щоб належним чином розуміти культуру як цілісний феномен, важливо враховувати всі аспекти творчості, які проявляються у різних сферах суспільного життя та виражаються в індивідуальному характері, поведінці та стилі життя кожної особистості. Тільки такий підхід дозволяє отримати повне і глибоке розуміння культури.

Культура є не лише процесом панування людини над природою, але і важливою частиною способу існування суспільства. Вона виступає як чітко визначена позиція, яка спрямовує взаємодію людини з природою та іншими людьми у матеріальній і духовній сферах.

Культурне життя ґрунтується на певному ідеалі, що служить орієнтиром для різних форм діяльності суспільства. Цей ідеал може включати в себе цінності, норми, переконання та ідеї, які сприяють гармонізації взаємовідносин між людьми і природою, а також розвитку соціальних структур, що забезпечують рівновагу та стабільність.

Отже, культура виступає як основний фактор формування соціального порядку і сприяє розвитку гармонійного суспільства.

Розвиток науки і технологій наприкінці ХХ, початку ХХІ ст. відкриває безліч можливостей, але разом з тим створює нові етичні та моральні виклики. Наприклад, зростаюча можливість втручання в геном людини, клонування, інформаційний контроль і технології зброї вимагають ретельного обговорення та

розробки міжнародних норм і стандартів щоб зберегти авторитет універсального морального закону, культура має активно працювати над зміцненням цінностей гуманізму, толерантності, етики та взаєморозуміння. Вона повинна сприяти розвитку критичного мислення, виховувати в людях відповідальність за свої дії та вчинки.

Збереження духовних цінностей, які підкреслюють значення життя, гідності та моральної принципності, може допомогти подолати агресивну природу людини і зберегти гармонію в суспільстві. Проте, наука і знання самі по собі не гарантують гармонійного розвитку суспільства. Гуманістичний підхід і спрямованість на добробут людей і суспільства є ключовими аспектами, які повинні супроводжувати розвиток науки і технологій.

Культура, яка враховує гуманність та гуманітарні цінності, сприяє розвитку гармонійних відносин між людьми і дозволяє використовувати знання для загального добра. Гуманітарна діяльність, спрямована на розвиток усього людства, повинна бути підтримана етичними принципами та моральними цінностями. Таким чином, культура як сукупність цінностей, уявлень і практик визначає спосіб використання знань і наукових досягнень в суспільстві, і лише коли ця культура пронизана гуманізмом і спрямована на гуманітарний розвиток, можна говорити про справжню гармонію.

Культура виступає як своєрідний «світ людини», де вона втілює свої уявлення, цінності та способи існування. Ця свідомо творча діяльність, спрямована на створення і перетворення матеріального і духовного середовища, віддзеркалюється в усіх аспектах культури, включаючи мистецтво, науку, релігію, мораль, традиції та інше. Таке розуміння культури підкреслює важливість людської творчості і впливу на навколишнє середовище. Людина, як суб'єкт культури, активно взаємодіє з навколишнім світом, перетворюючи його за допомогою своєї праці, уявлень та ідеалів. Така культурна діяльність дозволяє людині відчувати себе власником світу, творцем історії та співавтором культурного простору, в якому вона існує.

Між соціальним і культурним існує тісний взаємозв'язок. Ці виміри взаємодіють і взаємопроникають одне в одне, утворюючи специфічну сферу людського існування.

Соціальне можна розглядати як сферу взаємодії та відносин між особистостями в суспільстві. Це включає у себе всі аспекти соціального життя, такі як соціальні структури, інституції, норми, цінності та інші соціальні явища. В той час як культура охоплює все, що люди створюють і передають одне одному, включаючи мову, мистецтво, релігію, технології, традиції та багато іншого.

Отже, соціальне і культурне взаємодіють утворюючи взаємно залежну систему, де соціальні відносини, структури і інституції впливають на формування та розвиток культури, а культура, у свою чергу, формує соціальні практики, ідеології та цінності суспільства.

Крім цього ми вже звернули увагу на трактування культури, як форми діяльності людини, яка спрямована на перетворення природи. Людина взаємодіє з природою, перетворюючи її через свою працю, щоб задовольнити свої потреби та досягти своїх цілей.

Культура, як результат цієї взаємодії, не лише відрізняється від природи, але й включає її в себе. Вона є способом, яким людина виражає свої ідеї, цінності та спосіб життя. Водночас, культура допомагає людині зрозуміти і організувати світ, додаючи значення та смисл життю.

Основою взаємодії між культурою і природою є саме людська діяльність, праця, яка відображається у способі, яким людина перетворює своє середовище. Цей процес описується як олюднення природи, де природа стає не лише об'єктом діяльності, але й сферою, в якій реалізуються людські цілі та потреби. Таким чином, культура виступає як засіб розвитку самої людини, а також органічно вплетена у її взаємодію з природою.

Проте, на сучасному етапі розвитку людської цивілізації людина все більше реалізовує себе у світі штучного – технологічного, інформаційного. Характеризуючи сучасний цивілізаційний поступ як техніко-технологічний, ми

можемо говорити про появу нових термінів щодо розвитку культури, наприклад, таких як «smart-культура», «інформаційна культура», «кіберкультура», що тісно пов'язано з четвертою хвилею науково-технічної революції. Ці поняття відображають трансформацію культурного ландшафту в умовах інформаційно-технологічних змін. Так «smart-культура» може описувати культурне середовище, що активно використовує інтелектуальні технології для покращення якості життя, освіти, творчості та інших аспектів культурного життя [78, с. 187]. А «інформаційна культура» відображає рівень розуміння та вміння працювати з інформацією, а також ефективно використовувати її для рішень у різних сферах життя [10, с. 78]. «Кіберкультура» визначає культурні явища та взаємодію, що відбуваються в Інтернеті, цифрових медіа та віртуальних спільнотах [10, с. 79].

Ці терміни відображають сучасні культурні реалії, що виникають в контексті швидкого розвитку технологій та інформаційного суспільства.

Існує ще один доволі цікавий підхід щодо сучасного трактування культури як її переходу до посткультури. Цей перехід відображається в деяких основних характеристиках, наприклад, як фрагментарність, що виявляється у розпаді єдиного цілого на окремі частини, яке відображає різноманітні аспекти культурного досвіду без чіткої системи цінностей чи ієрархії, а також деконструктивізм, що підкреслює руйнування традиційних структур і уявлень, що лежать в основі культурних норм.

У посткультурному поступі важливу роль відіграють вплив ЗМІ та комп'ютерних технологій, які перетворюють спосіб сприйняття та спілкування. Із загальним зростанням доступності інформації та платформ для вираження думок, креативність може зазнавати кризи, оскільки важко виділити оригінальні ідеї в глобальній павутині інформації. Посткультура також відрізняється своєю мовою та словесними іграми, які можуть бути неоднозначними і складними для розуміння, що ускладнює сприйняття її змісту. Це може відображати сучасну складність світового бачення та неоднозначність цінностей у постмодерному суспільстві. Як правомірно відзначається, «посткультура є імітацією культури,

своєрідним продовженням останньої, маскуючись під неї і поступово витісняючи її з розвитку сучасної цивілізації. Образно кажучи, посткультура така собі «мильна бульбашка», яка має оболонку, а всередині – порожня. Разом з тим, посткультура – це синтез безлічі віртуальних можливостей, які, з однієї сторони, є відмовою від попередніх естетичних взірців, а з іншої постають проривом нового естетичного відчуття талановитих митців в арт-практиках, масовій культурі, відеокліпах, кінофільмах [11, с.167].

Сучасна культурна дійсність дійсно відображає різноманітність цінностей і підходів до життя. Традиційні моральні цінності все ще займають своє місце в суспільстві і для багатьох є важливими орієнтирами. Однак, сучасна культура також відображає розмаїття поглядів і цінностей, включаючи соматичні та утилітарні принципи. Ці принципи можуть відображати бажання досягти успіху, матеріального благополуччя, індивідуальної свободи або самореалізації. Це відображається у різних аспектах культурного життя, включаючи арт-діяльність, моду, рекламу та інші сфери. В даному контексті як зазначає сучасна українська дослідниця І. Куриленко «посткультура характеризується змінами атрибутивних складників: духовного світу людини, зокрема її психіки, менталітету, системи цінностей. Більше того, у такій культурі зникає смисловий детермінуючий центр (суб'єкт), навколо якого й розвивалися сама культура, пізнання та суспільне життя» [31, с.71].

Трансформація аксіологічних систем у культурі є важливим, необхідним і закономірним аспектом розвитку суспільства. Це відображається у зміні цінностей, які є пріоритетними для поколінь, та в еволюції смислового наповнення поняття «культура».

Отже, починаючи з XVIII століття, на чому ми акцентували увагу раніше, відбувалося розмежування між культурою, спрямованою на вивчення природи людини (натуралістична культура), і культурою, що підкреслювала прагнення людини до моральної досконалості (ідеалістична культура). Ця дихотомія часто виражалася в протистоянні між моральним вдосконаленням і науково-технічним прогресом. Проте, у другій половині XIX століття неокласичний підхід до

розуміння культури набував популярності. Деякі філософські течії, такі як феноменологія та екзистенціалізм, пропонували дисконтинуальний погляд на культурно-історичний процес. Це означало, що культура розглядалася як сукупність співіснуючих культурних реалій, а не як пряма лінія історичного поступу.

Тому, в цьому контексті культура розглядається як особлива реальність, що включає в себе різноманітні суб'єкти історії, такі як особистості, спільноти, нації, цивілізації. Цей підхід допомагає краще зрозуміти багатогранність культурної реальності та її взаємозв'язок з історією та суспільством. Такий погляд на розвиток культури підтримувався у концепціях А.Тойнбі, О.Шпенглера та С.Гантінгтона.

Сучасні підходи, які сформувались наприкінці ХХ, початку ХХІ ст. щодо розвитку культури виходить за межі традиційних форм культури і акцентують увагу на винятковій ролі медіа в житті людини та суспільства. Медіакультура охоплює всі аспекти сприйняття, розуміння та використання різних медіаформатів, включаючи телебачення, кіно, соціальні мережі, мобільний та Інтернет зв'язок.

Дана концепція враховує не лише взаємодію особистості з різними медіа, а й їх вплив на формування особистості та суспільства в цілому. Медіакультура сприяє розвитку навичок аналізу, оцінки та критичного мислення щодо медіатекстів, а також підвищенню рівня інформаційної грамотності, що є важливою навичкою для сучасного етапу розвитку суспільств [31].

Важливою рисою медіакультури є її симбіотичний характер, що відображає взаємодію різних рівнів та аспектів суспільства і культури. Це включає в себе взаємодію між масовим та елітарним споживачами медіа, глобальними та локальними контекстами, а також віртуальним та реальним світами. Такий підхід допомагає краще зрозуміти роль медіа в сучасному суспільстві та їх вплив на формування культурної ідентичності та цінностей.

Інтернет-культура постала важливим аспектом сучасного суспільства. Вона виникла внаслідок широкого поширення Інтернету та взаємодії людей у

віртуальному просторі. Цей феномен включає різноманітні аспекти, які визначаються цінностями, стандартами та звичаями, що склалися серед користувачів Інтернету. Інтернет-культура представлена такими елементами:

- техномеритократична культура. Це область культури, що відноситься до влади, впливу та управління у віртуальному просторі. Вона відображає вплив технологічних компаній, соціальних мереж, пошукових систем та інших інтернет-платформ на суспільство;

- культура хакерів. Цей сучасний вимір культури відображає активність та цінності спеціалістів у галузі комп'ютерної безпеки та програмування. Хакерська культура може включати спільноти, які обмінюються знаннями та технологіями, а також використовують їх для різних цілей, включаючи тестування безпеки та розробку нових програм;

- культура віртуальної спільноти. Вона включає в себе формування та взаємодію спільнот, які знаходяться в онлайн-середовищі. Ці спільноти можуть бути засновані на спільних інтересах, хобі, професійній діяльності або соціальних цілях;

- підприємницька культура. Це відображення підприємницького духу та активності в Інтернеті, включаючи створення та розвиток онлайн-бізнесів, електронну комерцію, інтернет-маркетинг та інші аспекти економічної діяльності в цифровому просторі [31, с. 73].

Ці аспекти Інтернет-культури відображають складність та різноманітність цифрового світу, а також важливість розуміння цих аспектів для сучасного суспільства.

Варто акцентувати увагу на тому, що сучасний цивілізаційний поступ також можна окреслити як «smart-суспільство». Таке трактування дійсно відображає сучасні тенденції у розвитку суспільства, де активне використання новітніх технологій та наукових досягнень стає ключовим критерієм. «Smart-суспільства» характеризується раціональністю, технічністю та інноваційністю, і включає в себе поняття «smart-людина», «smart-бізнес», «smart-держава» та інші [78, с. 189].

Отже, «Smart-культура» виступає важливим аспектом «smart-суспільства», що поєднує традиційні цінності і структури з новітніми здобутками. Вона спрямована на створення комфортних умов для існування та розвитку людини, а також на активну участь особистості в суспільних процесах.

У «smart-суспільстві» людина виступає як творець нового світу, а також активний споживач благ цивілізації. Вона намагається реалізувати себе як особистість і самовизначитися як індивідуальність, активно впливаючи на суспільний розвиток та при цьому використовуючи доступні їй технології та інновації.

Дослідження smart-суспільства відображають зростаючий інтерес до нових тенденцій у сучасному світі, де технології відіграють ключову роль у формуванні суспільства. Дана точка зору репрезентована у роботах таких дослідників, як: А. Андрієнко, Р. Андрюкайтене, В. Воронкова, В. Дмитренко, О. Кивлюк, Т. Романенко, С. Чукут, та інших, розкривають різні аспекти та вектори розвитку smart-суспільства. Ці дослідження зосереджуються на аналізі різних форм вияву «smart», таких як «smart-організації», «smart-міста» та інші. Вони досліджують, як сучасні технології можуть сприяти покращенню ефективності та якості життя в суспільстві, а також як вони впливають на організаційні структури та інфраструктуру міст. Вони є важливим внеском у розуміння та визначення подальших шляхів розвитку сучасного суспільства, а також сприяють створенню стратегій для оптимального використання технологій у сферах економіки, політики, освіти тощо.

Сучасна епоха відкриває нові можливості для людей щодо участі у формуванні та розвитку свого оточення. За допомогою технологій та доступу до інформації кожна особистість може стати активним учасником у прийнятті рішень та впливати на соціальну діяльність своєї громади, міста або навіть держави наприклад, функціонування застосунку «Дія», де розміщені всі необхідні документи, які ідентифікують особу та надають їй права користування засобами, зокрема авто тощо; застосунок «Helsi», де можна коригувати відвідування лікувальних закладів, щеплення та ін., без черг і у зручний для

конкретної людини час; свої застосунки мають різні організації та підприємства, що значно полегшує і організовує життя сучасної людини. Це, у свою чергу, призводить до діджеталізації та реконструкції життєвого простору, оскільки громадяни активно впливають на розвиток і формування свого оточення, наприклад, застосунок «Київ-цифровий», який надає можливість зручної і миттєвої оплати за послуги.

Раціональне ставлення людини до дійсності і усвідомлення відповідальності за свої дії є ключовими елементами у цьому процесі. Це дозволяє формувати максимально комфортні умови для розвитку суспільства, а також покращувати якість життя громадян. Такі тенденції відображають не лише зміни у відносинах особистість – суспільство, а й розвиток самого суспільства у напрямку більш ефективного та гармонійного функціонування.

Використання інформаційно-комунікативних технологій у сфері освіти відкриває нові можливості та змінює підхід до навчання. Дистанційне та електронне навчання, а також інші форми онлайн-освіти дозволяють зробити освіту більш доступною, ефективною та гнучкою. Самі ж здобувачі стають активними учасниками навчального процесу, вони можуть вчитися у власному темпі та в будь-якому місці, використовуючи різноманітні інтерактивні ресурси.

Такий підхід сприяє формуванню активної, відповідальної та самостійної особистості. Він розвиває вміння аналізувати і критично оцінювати інформацію, сприяє розвитку творчого мислення та пробудженню інтересу до навчання. Такі зміни в сфері освіти відповідають потребам сучасного суспільства та сприяють підготовці людей до життя в умовах постійних технологічних та культурних змін. Це стало також суттєвим і визначальним фактором, ефективною можливістю продовжувати освіту в умовах пандемії Covid – 19, а також під час повномасштабного вторгнення росії в Україну. Деякі регіони внаслідок активних військових дій так і не відновили очне навчання, проте онлайн навчання дає можливість продовжувати освіту не тільки перебуваючи в таких складних умовах, а й мігрантам продовжувати перебувати у своєму культурному та ментальному просторі.

Нині всі заклади, зокрема освітні мають свої Web-сторінки, на яких розміщена вся інформація стосовно їх діяльності. Це також відображення інформаційної прозорості та доступності освіти в Україні, що відповідає сучасним вимогам технологічного розвитку. Наявність веб-сторінок та їх зміст дозволяють студентам, абітурієнтам, школярам а також іншим зацікавленим особам отримувати актуальну інформацію про навчальні заклади, їх структуру, діяльність, події та послуги.

Це важливий крок у забезпеченні прозорості та доступності освітнього процесу, що сприяє підвищенню рівня інформованості студентів і абітурієнтів, а також покращує комунікацію між університетами та їхніми стейкхолдерами. Такі інтернет-ресурси також допомагають у просуванні університетів на національному та міжнародному рівнях, розширюючи коло потенційних студентів та партнерів.

Отже, Smart-культура – це новий вимір культурного простору, що виникає в результаті впливу технологій та наукових досягнень як на сучасне суспільство, так і на індивіда зокрема. Вона відображає зміни в способі життя, спричинені технологічним прогресом, і орієнтується на створення комфортних умов для розвитку людини.

Смарт-технології дозволяють людям оптимізувати своє життя, забезпечуючи їм доступ до інформації, зручних інструментів і послуг, а також автоматизуючи багато щоденних процесів. Це допомагає зберегти час та енергію, які можуть бути витрачені на інші корисні або приємні справи.

Проте разом з цими перевагами виникають і певні ризики та негативні наслідки. Наприклад, залежність від технологій, втрата приватності, соціальна ізоляція, а також спотворення цінностей і понять у зв'язку зі швидким технологічним розвитком.

Отже, розвиток smart-культури потребує уважного вивчення та балансу між зручністю та ефективністю, з одного боку, і захистом особистості та соціальної гармонії, з іншого.

У зв'язку з цим, можемо констатувати, що сучасний цивілізаційний поступ наповнений різносторонніми процесами. З одного боку, відносини обумовлені конфліктами не тільки між людьми, націями, державами, культурами, а й між традиціями і новаціями, які намагаються замінити собою традиційний спосіб життя. Змінами наповнене життя сучасної людини, вони відбуваються на кожному із рівнів суспільного співжиття і технології дозволяють людині й суспільству швидше адаптуватись до цих змін.

Культура також змінюється під натиском технологій і її сучасний розвиток обумовлений двома протилежними тенденціями. З одного боку, це посткультура, яка засвідчує смерть культури і її перетворення на технології. А, з іншого боку, це smart-культура, яка трактується як новий вимір у розвитку культури, з використанням новітніх технологій для оптимізації життя людини.

РОЗДІЛ 2. МІЖКУЛЬТУРНІ КОНФЛІКТИ В ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Причини та особливості розгортання міжкультурних конфліктів у глобальну епоху

Питання збереження національної самобутності в умовах глобалізації дійсно стає важливим для багатьох суспільств. Для забезпечення цієї самобутності необхідно розглядати культуру як живий і динамічний процес, який постійно змінюється під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників.

Один із способів збереження національної самобутності полягає у вивченні, збереженні та розвитку традиційної культури та національної спадщини. Це може включати в себе підтримку національної мови, літератури, мистецтва, релігійних обрядів, народних звичаїв та традицій.

Крім того, важливо розвивати діалог між культурами, сприяючи взаєморозумінню та взаємному вивченню різних національних та етнічних традицій. Це допомагає підтримувати різноманітність та багатоманітність культурного світу, а також уникати ксенофобії та культурного ізоляціонізму.

Також розвиток освіти та медіа сприяють відкритості до різноманіття культур, що є важливим фактором у збереженні національної самобутності в умовах глобалізації. Вільний доступ до різноманітної інформації дозволяє людям краще розуміти світ та зберігати свою ідентичність в умовах постійних змін.

В даному контексті важливим є визначення міжкультурної та кроскультурної комунікації. Вони є важливими формами взаємодії між різними культурами та субкультурами. Обидва терміни відображають процес спілкування та взаєморозуміння між людьми, які мають різні культурні та етнічні особливості.

Міжкультурна комунікація покликана сприяти конструктивній взаємодії, взаєморозумінню та вирішенню конфліктів, що виникають через культурну різницю. Вона розглядається як механізм сприяння і взаємопізнання та взаємодії між представниками різних культур.

Термін «кроскультурна комунікація», перш за все, вказує на аспект порівняння між культурами, що може виявити спільні риси та відмінності між ними. Це допомагає краще зрозуміти культурні контексти і збагатити спілкування новими перспективами.

Обидва підходи важливі для розуміння та підтримки ефективної міжкультурної комунікації в умовах сучасного світу, де глобалізація як зближує різні культури та субкультури, а також сприяє формуванню різних видів конфронтації.

Так, розглядаючи міжкультурну комунікацію як комунікативний процес, можна виокремити різні форми цієї взаємодії, кожна з яких має свої власні характеристики, стратегії та механізми. Такими формами міжкультурної комунікації виступають – акультурація, культурна експансія, культурна дифузія, конфлікт культур, культурний конфлікт та синтез культур [54].

Акультурація характеризується як процес прийняття елементів чужої культури та їх включення відповідно до власних культурних уявлень та практик [54]. Це може відбуватися як спонтанно, так і свідомо. Тобто, вона є важливою формою міжкультурної комунікації, і вона включає в себе різноманітні стратегії та модифікації. Основними стратегіями акультурації визначають такі:

- асиміляцію, яку визначають як процес, при якому індивіди чи групи повністю або практично повністю приймають культурні практики, цінності та норми домінуючого суспільства, втрачаючи свою власну культурну ідентичність. Це може бути наслідком намагань адаптуватися до нового культурного середовища.

- сепарація, це процес, при якому індивіди чи групи відокремлюються від домінуючої культури та зберігають свою власну культурну ідентичність. Вони можуть утримуватися від прийняття елементів домінуючої культури та зберігати свої власні культурні традиції;

- маргіналізація, характеризується як процес, при якому індивіди чи групи відчуваються виключеними або відокремленими від якісно нового культурного середовища, не знаходячи повної асиміляції або підтримки своєї власної культурної ідентичності;

- інтеграція, процес, при якому індивіди чи групи взаємодіють з домінуючою культурою, при цьому зберігаючи власну культурну ідентичність, але також приймаючи елементи культури домінуючого суспільства. Це може включати створення нових культурних гібридів та спільних практик.

Ці стратегії відображають різні шляхи адаптації та взаємодії з новим культурним середовищем та є ключовими аспектами акультурації.

Ще однією формою міжкультурної комунікації є культурна експансія. Вона визначається як процес поширення культурних впливів та цінностей однієї культури на інші території або серед інших груп. Дана форма міжкультурної комунікації включає такі аспекти, як: розповсюдження мови, релігії, традицій, мистецтва тощо. Наприклад, впродовж століть росія здійснювала свою експансію на всі народи, які входили до складу радянського союзу. Вона продовжує це роботи й нині на глобальному рівні. Приведемо лише один приклад. В дитячій енциклопедії «Як і де у світі», яка виходить у Великій Британії, у 2023 році, де міститься інформація, що матеріали, які там розміщені «змінені та уточнені», існує таке твердження, що у IX ст. була заснована така держава як – «Київська росія»! Таким способом росія легітимізує своє походження як цивілізованої країни, що належить до європейського простору.

Формою прояву міжкультурної комунікації також постає культурна дифузія. Це процес передачі культурних елементів, ідей, технологій або практик від однієї культури до іншої через контакт і взаємодію між ними. Він може бути більш рівномірним та обмеженим в часі, ніж культурна експансія.

Така форма взаємодії як конфлікт культур характеризується тим, що це ситуація, коли різні культури зіштовхуються через свої різниці в цінностях, поглядах або інтересах. Це може призводити до напруженості, непорозуміння, та доволі крайньою формою протистояння між культурами.

На відміну від цього культурний конфлікт виникає при зіткненні різних культурних цінностей, норм і переконань. Він, як правило, виникає на індивідуальному рівні, проте може впливати й на рівні груп чи суспільств в цілому. Культурний конфлікт може мати різні причини, включаючи різниці у мові, релігії, традиціях, культурних звичаях та інших аспектах культурного життя.

Важливо враховувати, що культурний конфлікт не завжди є негативним явищем. Він може стимулювати дискусії, сприяти усвідомленню різноманітності культурного досвіду і сприяти розвитку толерантності та взаєморозуміння між

культурами. Однак у деяких випадках культурний конфлікт може призвести до напруженості, дискримінації та навіть насильства.

Для вирішення міжкультурних конфліктів важливо розвивати навички міжкультурної комунікації, толерантності та взаєморозуміння. Це може включати в себе відкритий діалог, підтримку культурної різноманітності, вивчення та розуміння інших культур, а також розвиток навичок міжкультурного спілкування.

Синтез культур визначається як процес, при якому різні культури змішуються або об'єднуються, утворюючи нову культурну ідентичність або форму культурної взаємодії. Це може бути результатом довготривалої взаємодії та адаптації між культурами.

Кожна з цих форм має свої особливості та впливає на розвиток взаємин між культурами та сприйняттям різноманітності в сучасному світі.

Міжкультурні конфлікти можуть виникати з різних причин, які часто пов'язані з невідповідностями у цінностях, переконаннях, способах життя та інших аспектах культур. У сучасній науковій літературі виокремлюють такі основні причини розгортання міжкультурних конфліктів:

- різниця в цінностях і переконаннях. Кожна культура має свої унікальні цінності і переконання, і коли вони відрізняються, це може призвести до конфлікту. Наприклад, одна культура може цінувати колективізм, тоді як інша – індивідуалізм;

- етнічні та релігійні відмінності. Вони можуть стати джерелом конфлікту, особливо якщо супроводжуються стереотипами або дискримінацією;

- непорозуміння та невірні очікування. Брак взаєморозуміння та невірні очікування можуть призвести до конфлікту. Наприклад, погляди на соціальні питання, стиль комунікації або вимоги до робочого місця можуть різнитися між культурами і викликати непорозуміння. Досить цікавим в даному контексті є дослідження нідерландських корпоративних антропологів І.Крамер та Д.Браун [60], які досліджують людську поведінку і визначають форми управління та спрямування дій людини, груп людей у відповідному напрямку,

що буде сприяти становленню особистості, громади, корпорації, організації, суспільства в цілому;

- культурний імперіалізм. Визначається впливом більш потужних або домінуючих культур на менші, що може призвести до опору та конфліктів. Це може включати примусову асиміляцію або втручання в культурні традиції інших груп;

- територіальні суперечки. Конфлікти також можуть виникати через територіальні претензії або бажання визнання та захисту культурних історичних місць. Таких місць по всьому світові залишається багато, проте на міжнародному рівні ці питання є вирішеними, оскільки після Другою світовою війни є чітко визначені і всіма державами світу визнані державні кордони. Проте територіальні війни продовжуються й нині, хоча відомий американський соціолог С.Гантінгтон, передбачав, що ХХ ст. буде останнім у з'ясуванні територіальних претензій [71]. Майбутній розвиток, а саме у ХХІ ст. буде визначатись цивілізаційним протистоянням і джерелами нових конфліктів будуть – релігія і культура.

Отже, зіткнення культур призводить до міжкультурних конфліктів, які виникають через різницю в культурних аспектах життя. Ці конфлікти можуть мати різноманітні причини, включаючи неточне розуміння вербальних чи невербальних повідомлень, накладання культурних кодів та невідповідність поведінки представників різних культур.

Міжкультурні конфлікти можуть бути соціально-економічними, культурно-мовними, етнодемографічними, історичними, міжрелігійними та заснованими на різниці в цінностях. Мотивами таких конфліктів можуть бути конкуренція, дискримінація, територіальні претензії та захист власних цінностей.

Виявивши причини міжкультурних конфліктів, варто вести мову й про способи їх подолання.

Найбільш загальним трактуванням щодо запобігання та вирішення міжкультурних конфліктів є розвиток толерантності, взаєморозуміння та

формування конструктивних навичок міжкультурного спілкування. Також важливо активно працювати над вирішенням соціально-економічних суперечностей та дискримінації, що може виступати як один із факторів міжкультурного конфлікту.

У глобальну епоху міжкультурні конфлікти мають свої особливості протікання через зростання міжнаціональних та міжкультурних взаємозв'язків, що виникають завдяки розвитку технологій та зростанню міграційних процесів. Однією із особливостей виступає глобалізація медіа та інформаційних технологій. Завдяки інтернету та соціальним мережам інформація швидко поширюється, що може призводити до швидкого поширення культурних стереотипів та невірних уявлень про інші культури.

Наступним чинником постає вплив міжнаціональних корпорацій та транснаціональних компаній. Діяльність таких компаній може створювати конфлікти через різницю в культурних цінностях та практиках у різних країнах. Тому у таких випадках досить часто залучають для аналізу середовища в організаціях корпоративних антропологів.

Не менш важливим чинником у розгортанні міжкультурних конфліктів є міграційні потоки. Зростання чисельності мігрантів призводить до збільшення кількості взаємодій між різними культурами, що може створювати конфлікти через недостатнє розуміння та толерантність, а також елементарне незнання особливостей тієї чи іншої культури.

Все це в сукупності породжує таке явище як глобальні проблеми сучасності. Це такі проблеми як кліматичні зміни, тероризм, міжнаціональна, міжнародна безпека, економічні кризи, що можуть спричиняти міжкультурні конфлікти через різні підходи до їх вирішення та різні інтереси країн та культур.

Отже, міжкультурна комунікація як системоутворюючий фактор сучасної інформаційної культури являє собою процес взаємодії між суб'єктами соціокультурної діяльності (індивідами, групами, організаціями, товариствами віртуального простору) з метою передачі і обміну інформацією через посередництво прийнятих у даній культурі знакових систем (мов), що пов'язано

зі зміною світоглядної парадигми. Міжкультурна комунікація виступає як один з базових механізмів і невід'ємна складова соціокультурного процесу, яка забезпечує саму можливість формування соціальних зв'язків, що змінюють уявлення людини про себе, накопичення і трансляцію знаннєвого досвіду.

Постановка проблеми соціокультурної комунікації як системоутворюючого фактору сучасної інформаційної культури пов'язана з поясненням природи, факторів і механізмів формування міжкультурної комунікації як різновиду соціальної комунікації, яка сприяє інтенсифікації інформаційних процесів. Для аналізу соціокультурних комунікацій і різних форм їх інституціонального функціонування у суспільстві використовують положення про утвердження діалогічності комунікації як консенсусної взаємодії (У. Матурана) та ідеї про здатність системи до «самовідтворення» (автопоезису), яка розвинена Н. Луманом у контексті комунікаційної парадигми [86].

Нелінійне мислення, як виокремлений підхід у дослідженні міжкультурної комунікації, базується на ряді теоретичних положень, які відображають нові підходи до розуміння цього явища. Основні з них:

Номадичне мислення. Цей підхід відображає як змінюється непостійна природа культурних ідентичностей та спосіб життя у глобалізованому світі. Він вказує на те, що люди в сучасному світі все частіше стикаються зі змінами, адаптуються та пересуваються з місця на місце, що впливає на їхні способи мислення та сприйняття та взаємодії між представниками різних культур.

Сценарне мислення. Даний підхід відображає здатність людей до створення та сприйняття різних сценаріїв комунікації та взаємодії, що відбуваються в різних культурних контекстах.

Посібільістське мислення. Це мислення, яке покликане розглядати різні можливості, альтернативи та варіанти розв'язання проблем у міжкультурній комунікації.

Потенційне мислення: воно спрямоване вивченню та розумінню потенційних можливостей та перспектив, які впливають на міжкультурну взаємодію.

Складне мислення з акцентуацією на принципах. Цей підхід вказує на необхідність врахування різноманітності та складності міжкультурних відносин, а також акцентує увагу на ключових принципах, таких як різноманітність, трансгресивність, можливість, інтегративність тощо.

Ці теоретичні положення враховують різноманітність та динаміку міжкультурних відносин у сучасному світі та сприяють розвитку нових підходів до вивчення щодо розуміння цього явища.

Отже, внаслідок міжкультурної комунікації передається не лише інформація, але й здійснюється вплив на формування культурних норм, цінностей та смислів у суспільстві. Зараз, в епоху інформаційного суспільства, коли доступ до інформації швидкий і безперервний, роль знань і логічних систем стає важливішою, оскільки вони визначають не лише технічні аспекти комунікації, але й її культурні та суспільні наслідки.

Аналіз цього процесу дозволяє розуміти, як міжкультурна взаємодія трансформується у взаємодії між різними суб'єктами та як вона впливає на соціальний досвід, культурні смисли та суспільні цінності. Наприклад, через медіа комунікацію суспільство отримує не лише фактичні дані, але і смислові конструкції, ідеї та інтерпретації, які формують спосіб сприйняття світу та організацію соціального життя. Такий підхід допомагає розглядати комунікацію як складний процес взаємодії, який формує культурну парадигму всього суспільства.

2.2. Шляхи подолання міжкультурних конфліктів

Сучасні суспільні трансформації відображають зміни у сприйнятті конфлікту. Замість традиційного уявлення про конфлікт як негативне явище, яке потребує усунення, відбувається поступовий перехід до розуміння конфлікту як природної складової суспільного життя. Цей підхід дозволяє розглядати конфлікт як можливість для вирішення проблем, розвитку і покращення взаємодії між людьми та групами.

Тобто, відбувся перехід від «усунення» конфлікту до його «врегулювання». Замість намагання позбутися конфлікту, суспільство ставить перед собою завдання знайти способи ефективного управління конфліктами. Це може включати в себе такі методи, як медіація, перемовини, компроміси та інші форми конструктивного вирішення суперечок [41, с. 169].

Така переорієнтація дозволяє мінімізувати негативні наслідки конфліктів та забезпечує можливість використання конфліктних ситуацій для досягнення позитивних результатів і змін у суспільстві. Крім того, це сприяє покращенню співпраці, взаєморозумінню та розвитку культури конструктивної взаємодії.

Ці питання дійсно є ключовими для науки і соціальної практики, оскільки вони відображають потребу у системному підході до управління конфліктами та побудові конструктивних механізмів їх вирішення. Зокрема у сучасній науковій літературі значна увага приділена таким чинникам розв'язання міжкультурних конфліктів як:

- по-перше, розроблення нормативно-правових та організаційно-управлінських механізмів для впровадження комунікативних технологій неконфліктної міжособистісної взаємодії в різних сферах соціальної практики, що допоможе створити структури та процедури, які сприятимуть ефективній комунікації та врегулюванню конфліктів;

- по-друге, напрацювання професійного та методичного забезпечення для спеціалістів з управління конфліктами. Це допоможе підготувати кадри, які

зможуть впроваджувати сучасні підходи до управління конфліктами в різних сферах діяльності;

- по-третє, проведення психологічних досліджень щодо конфліктогенних та дестабілізуючих факторів. Це, у свою чергу, дозволить краще зрозуміти причини конфліктів та розробити ефективні стратегії їх управління;

- по-четверте, опрацювання поведінкових стратегій учасників міжкультурного конфлікту та превенція конфліктних ситуацій і побудова сприятливого середовища для вирішення конфліктів та попередження їх ескалації [41, с. 170].

Усі зазначені аспекти діяльності важливі для побудови стійкого та гармонійного суспільства, де конфлікти розглядаються як можливість для змін та розвитку, а не лише як проблема, яку потрібно усувати або уникати всіма можливими способами.

Успішне вирішення міжнаціональних конфліктів також обумовлено й визначенням його структури. Структурні компоненти міжкультурного конфлікту визначаються через різноманітні аспекти та характеристики цього процесу. Перш за все, це *учасники конфлікту*. Це особи або групи, що беруть участь у конфлікті. Вони можуть бути як основними, так і другорядними учасниками, а також включати медіаторів, посередників, спостерігачів, групи підтримки та коаліції. Наступним структурним елементом міжкультурного конфлікту є *інформаційні моделі реагування*. Це способи, за допомогою яких учасники конфлікту сприймають та реагують на інформацію. Вони можуть бути адекватними, неадекватними, неусвідомленими або хибними. Не менш важливим складником міжкультурного конфлікту постають *стратегії і тактики учасників конфлікту*. Це способи діяльності, які використовують опоненти для досягнення своїх цілей. Ці стратегії можуть включати суперництво, поступки, компроміс, співробітництво, пристосування та уникнення. Також важливою складовою є *предмет конфлікту*. Це проблеми, які потребують вирішення або суперечності між учасниками конфлікту. У

зв'язку з цим виокремлюють й *об'єкт конфлікту*. Ним можуть поставати матеріальні, соціальні або духовні аспекти, що є причиною конфлікту. Вони включають ресурси, владу, ідеї, норми або принципи. Також важливим елементом є *умови розгортання конфлікту*. Це оточення, у якому відбувається конфлікт. Вони можуть бути близькими (мікросередовище), загальними соціальними оточеннями або макросередовищем.

Розуміння цих компонентів допомагає аналізувати та розуміти природу конфліктів, що, у свою чергу, сприяє розробці стратегій їх вирішення та управління.

В контексті подолання міжкультурних конфліктів також значну увагу в сучасній літературі приділяють таким аспектам як:

- взаєморозуміння та толерантність, тобто сприяння взаєморозумінню та толерантності шляхом вивчення інших культур, їхніх традицій, цінностей та світоглядів;
- міжкультурна освіта. Введення програм міжкультурної освіти у школах та університетах для підвищення свідомості та розуміння культурної різноманітності;
- діалог та співпраця. Сприяння взаємодії між представниками різних культур шляхом спільних проєктів, обмінів та співпраці в різних сферах;
- медіа та комунікація. Використання медіа для підвищення розуміння про культурну різноманітність та сприяння міжкультурному діалогу;
- конфліктологічні підходи. Використання конфліктних методів та технік для врегулювання міжкультурних конфліктів, що буде сприяти побудові мирних і конструктивних відносин;
- лідерство та приклад. Роль лідерів та впливових осіб у сприянні міжкультурному злагодженню та вирішенні конфліктів. Такі спроби були здійсненні, зокрема між Україною та Польщею, де політичні лідери, діячі культури, мистецтв, науки попросили вибачення щодо історичних подій, які сталися у середині ХХ ст. Зі сторони Польщі дане звернення було підписане Президентами – Л.Валенсою, А.Кваснєвським, Б.Коморовським; зі сторони

України лист підписали – Л.Кравчук, В.Ющенко, та ціла плеяда діячів науки, культури і мистецтв, зокрема М.Попович, У Юхновський та ін.;

- політика та законодавство. Розробка та впровадження положень та законодавчих актів, спрямованих на захист прав представників різних культур та запобігання дискримінації.

Ці підходи можуть використовуватися окремо чи у поєднанні для досягнення гармонійного співіснування різних культур у сучасному світі.

Сучасний стан розвитку суспільства визначається як технологічний та інформаційний, тому цілком логічно, що сучасні інформаційно-комунікативні технології можуть стати ефективними способами щодо врегулювання міжкультурних конфліктів. Використання соціальних технологій у сучасному суспільстві сприяє трансформації соціального середовища та підвищенню його ефективності. В даному аспекті виокремлюють такі ключові елементи як: по-перше, це сприяє оптимізації розвитку соціального середовища. Саме через застосування соціальних технологій швидше можна адаптуватися до змін у соціумі, що покращує управління різноманітними аспектами соціального життя. По-друге, відбувається підвищення ефективності функціонування за рахунок використання соціальних технологій, що допомагає вдосконалити процеси взаємодії між людьми, групами та організаціями, а це призводить до підвищення продуктивності та якості соціального життя. По-третє, соціальна інтеграція, асиміляція та дифузія. Використання цих форм міжкультурної комунікації як соціальних технологій сприяє зближенню різних соціальних груп та культур, що сприяє подоланню відчуття відокремленості та сприяє взаєморозумінню. По-четверте, застосування інноваційних комунікативних технологій. Сучасні соціальні технології, такі як соціальні мережі та віртуальні спільноти, дозволяють залучати широке коло людей до обговорення і тим самим сприяє розв'язанню соціальних проблем, конфліктів та протиріч. По-п'яте, подолання кризових явищ та соціальних і міжкультурних конфліктів. Використання соціальних технологій сприяє зменшенню конфліктів та подоланню кризових ситуацій через поліпшення способів комунікації,

управління та взаєморозуміння [41, с. 172]. Отже, ефективне використання соціальних технологій відіграє важливу роль у сучасному соціумі, допомагаючи зробити суспільство більш злагодженим та стійким до викликів сучасності. Розробка та впровадження комунікативних технологій стають дуже актуальними в сучасному світі. Перехід до цифрової епохи та зростання впливу інформаційних технологій робить комунікацію ще більш важливою для всіх сфер діяльності людини, від бізнесу та політики до освіти та культури. Процес технологізації соціальної системи дійсно стає однією з провідних тенденцій вітчизняного і світового суспільного розвитку. Цей процес не лише дозволяє полегшити спілкування та обмін інформацією, але й відкриває нові можливості для співпраці, інновацій та розвитку. Проте разом з багатьма перевагами, які ми зазначили вище, технологізація комунікацій також вносить виклики, такі як проблеми з приватністю даних, залежність від технологій та ризик виникнення цифрового розриву. Тому важливо розробляти та впроваджувати комунікативні технології з урахуванням цих аспектів та забезпечення їх ефективного та етичного використання.

Загалом, розвиток комунікативних технологій є ключовим фактором у сучасному соціальному розвитку, який впливає на всі сфери життя та вимагає постійного вдосконалення та адаптації до змін.

Розвиток інформаційної культури та використання цифрових технологій суттєво змінюють сучасну соціальну взаємодію. Поява нових засобів комунікації та технологій змінює способи, якими люди спілкуються, а також впливає на моделі поведінки та вирішення міжкультурних конфліктів.

Технології та інформаційні канали стають все більш важливими для участі в суспільних процесах та розв'язання конфліктів. Вони дозволяють швидко обмінюватися інформацією, організовувати акції та мобілізувати громадську думку. Також цифрові технології, які застосовуються для врегулювання соціальних, міжособистісних, міжнаціональних, міжкультурних конфліктів, базуються на різних інформаційно-комунікаційних інструментах. Зокрема це *технічні засоби*. Вони включають в себе будь-яку техніку, що допомагає у

спілкуванні та обміні інформацією, такі як смартфони, комп'ютери, планшети тощо. Проте це лише предмети, які потребують *програмного забезпечення*. Це програми та додатки, які надають можливість спілкуватися, обмінюватися документами та інформацією, організувати спільні ресурси та координувати дії учасників, що активно використовується на сучасному етапі розвитку соціальних відносин, зокрема це різноманітні платформи, які мають як відповідний рівень захисту, якщо використовується державами, міністерствами тощо, так і є загальнодоступними, які використовуються при організації конференцій, обговорень наукового, мистецького, культурологічного спрямування. Важливим моментом у міжкультурній взаємодії є *інформаційні ресурси*. Це всі доступні для споживачів джерела інформації, такі як веб-сайти, соціальні медіа, новинні портали, блоги та форуми тощо [40].

Використання цих інструментів дозволяє ефективно організувати та координувати процеси врегулювання міжкультурних конфліктів, залучати широке коло учасників та забезпечувати об'єктивний обмін інформацією. Таким чином, цифрові технології стають важливим інструментом для побудови конструктивного співіснування у сучасному світі.

Використання цифрових технологій у врегулюванні міжкультурних конфліктів передбачає наявність уявлення про хід цього процесу та можливих неузгодженостей, які можуть виникнути як на самому початку конфлікту, так і в процесі його розгортання. Це передбачає попередній аналіз ситуації, ідентифікацію причин конфлікту, а також визначення можливих шляхів його вирішення. У врегулюванні міжкультурного конфлікту комунікативні цифрові технології використовуються для забезпечення структурованої процедури спілкування та взаємодії між учасниками. Вони можуть включати в себе такі елементи, як платформи для обміну інформацією, онлайн-засоби для організації зустрічей або дискусій, системи відстеження процесу тощо.

Щодо міжкультурного конфлікту, то цифрові технології можуть виконувати превентивну функцію, спрямовану на запобігання виникненню конфліктів або на їх ранню діагностику та врегулювання. Наприклад, соціальні

мережі, онлайн-форуми або платформи для збору інформації можуть допомогти виявити потенційні проблемні ситуації та забезпечити швидку реакцію на них.

Тобто, у цілому, цифрові технології в регулюванні міжкультурних конфліктів допомагають структурувати взаємодію учасників та забезпечують можливість оперативного реагування на потенційні проблеми, тим самим сприяючи побудові відповідного рівня комунікації для налагодження співіснування у суспільстві.

Отже, очевидним постає той факт, що цифрові технології можуть бути використані для врегулювання міжкультурних конфліктів у різних аспектах.

Цифрові технології сприяють нормалізації процесів взаємодії і спрямуванню у конфліктному протистоянні. Це означає використання технологій для збалансованого та ефективного спілкування між сторонами конфлікту, а також для зменшення напруження та ризику ескалації конфлікту.

Новітні цифрові технології фіксують типові конфліктні ситуації і цим самим сприяють створенню технологічної процедури їх врегулювання. Це передбачає розробку стандартів та алгоритмів, які допомагають ефективно вирішувати різні типи конфліктів за допомогою цифрових інструментів.

Також відбувається об'єктивізація процесу та рішень нетипових конфліктних ситуацій. Це означає використання об'єктивних даних та аналітики для прийняття рішень щодо складних конфліктів, які можуть виникнути в сучасному світі.

Як наслідок, цифрові технології сприяють узгодженості оцінки при розпізнаванні сторонами конфліктної взаємодії явищ дійсності. Це передбачає створення спільної платформи або системи, яка дозволяє сторонам конфлікту ділитися інформацією та розуміти позиції один одного.

Вище зазначене, показує, що ефективно використання цифрових технологій у вирішенні міжкультурних конфліктів забезпечують прогнозування результату конфліктної взаємодії сторін. Це означає використання аналітичних інструментів та моделей для прогнозування можливих наслідків конфлікту та розробки стратегій їх управління [42].

Використання цифрових технологій у врегулюванні соціальних конфліктів може мати позитивний вплив, забезпечуючи прогнозованість результату та забезпечуючи безпеку у процесі вирішення конфліктних ситуацій. Це допомагає зменшити негативні наслідки конфлікту та сприяє побудові здорових відносин у суспільстві. Отже, зазначені вище переваги використання сучасних цифрових технологій у вирішенні міжкультурних конфліктів, дозволяють виокремити позитивні ефекти від їх застосування. Найбільш вагомими серед них є:

- мінімізація ризиків, тобто використання цифрових технологій дозволяє передбачити можливі ризики та реагувати на них швидше та ефективніше, що сприяє зменшенню негативних наслідків конфліктної ситуації;

- можливість розбудови конструктивного напрямку комунікації для врегулювання конфлікту, що означає використання цифрових інструментів для створення платформ та середовищ, які сприяють конструктивному спілкуванню та пошуку рішень, а не поглибленню конфлікту;

- зниження емоційного напруження, в цьому випадку цифрові технології можуть допомагати знизити емоційне напруження, оскільки вони дозволяють учасникам конфлікту спілкуватися без прямого контакту, що може зменшити вплив емоційних факторів на процес вирішення;

- структурування процесу безконфліктної комунікації. Цифрові технології дозволяють структурувати процес спілкування та вирішення конфліктів, що сприяє ефективнішому використанню ресурсів та зменшує часові, просторові та фінансові витрати;

- забезпечення доступності засобом зменшення соціальної дистанції. Це означає зменшення відстані та перешкод для спілкування між учасниками конфлікту за допомогою цифрових засобів, що може сприяти ефективному вирішенню конфлікту;

- попередній вибір безпечного простору для діалогу. Використання цифрових технологій дозволяє учасникам конфлікту вибрати безпечне середовище для спілкування та вирішення конфліктних ситуацій;

- оперативне перенесення створеної конфліктної ситуації в зону безпечного діалогу. Це означає використання цифрових технологій для швидкого та ефективного реагування на конфліктні ситуації та перенесення їх у безпечну зону для подальшого вирішення;

- планування витрат на погашення типових конфліктних ситуацій. Використання аналітичних інструментів та моделей дозволяє упереджувати можливі конфліктні ситуації та планувати ресурси для їх вирішення [43].

Проте, варто зауважити, що використання цифрових технологій у вирішенні міжкультурних конфліктів несе в собі не виключно переваги, а й деякі моменти деструктивності, що породжує цілу низку ризиків, які пов'язані з технологізацією взаємодії і її перенесенням у віртуальний простір. Серед них найбільш вагомими є:

- ілюзія глобальності. Віртуальний світ може створювати враження глобальності, але при цьому фізичне та соціальне життя залишаються локалізованими. Це може спотворити сприйняття реальності та призвести до виникнення відчуття віддаленості від справжнього світу;

- ілюзія сталості та непідвладності часовим і просторовим впливам. Віртуальний світ може створювати враження сталості та незмінності, хоча в реальності життя циклічне і піддається впливу часових і просторових змін. Це може призвести до відчуття розриву між віртуальним та реальним світом;

- ілюзія свободи. Віртуальний простір може сприйматися як вільний від обмежень часу і простору, але насправді він також піддається цим обмеженням. Це може призвести до неправильних рішень або невідповідальності через відчуття нескінченної свободи;

- ілюзія впливу через маніпулятивні технології. Віртуальний простір може стати сценою для маніпулятивних технологій, таких як ігрові платформи

або соціальні мережі, які можуть використовувати вплив для маніпулювання користувачами та їх поведінкою;

- ризики зниження можливості участі у власному житті через технології соціального рейтингу. Технології соціального рейтингу, які деякі країни впроваджують, можуть обмежити свободу та можливості участі людини у розбудові свого життя, оскільки вони контролюють і оцінюють її дії на основі певних критеріїв [45]. Всі ці ризики варто враховувати при розвитку та використанні цифрових технологій, щоб забезпечити їхню ефективну та відповідальну імплементацію в суспільстві при вирішенні міжкультурних конфліктів.

Отже, розвиток комунікативних технологій і формування цифрового середовища відповідним чином структурує діалог і взаємодію в онлайн-середовищі, що дозволяє передбачити можливі конфліктні ситуації та запобігти їх розвитку шляхом побудови ефективної комунікації.

Цифрові комунікативні технології такі можливості забезпечують, завдяки створенню структурованих форматів комунікації. А це включає модеровані форуми, онлайн-конференції, групові чати тощо, де правила спілкування і процедури взаємодії заздалегідь визначені. Також цифрові технології здатні забезпечувати різноманітні медіа-представлення. Це використання відео, аудіо та графіків, що полегшує розуміння та сприяє більш ефективній комунікації, зменшуючи можливі непорозуміння. Попередні ефекти цифрових технологій дозволяють управляти конфліктними ситуаціями. Тобто, вони можуть передбачати вбудовані механізми для врегулювання конфліктів, наприклад, можливість позначення конфліктних елементів та швидке втручання модераторів чи адміністраторів. Цифрові технології з необхідністю передбачають системи зворотного зв'язку та оцінки, тобто це створення можливості отримання відгуків та оцінок користувачів, що допомагає виявляти та вирішити проблемні ситуації ще до їх ескалації. Важливим аспектом використання цифрових технологій у розв'язанні міжкультурних конфліктів є можливість організації тренінгів та навчання. Віртуальні платформи можуть

надавати навчальні матеріали та тренування з навичок конструктивної комунікації, що допоможе учасникам взаємодії вирішувати конфлікти шляхом діалогу.

Отже, ці підходи можуть зробити онлайн-взаємодію більш ефективною та конструктивною, сприяючи запобіганню конфліктів та розвитку позитивних міжособистісних, міжкультурних та організаційних відносин.

РОЗДІЛ 3. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО СВІТУ

3.1. Мультикультуралізм vs націоналізм в контексті міжкультурної комунікації

Культурна різноманітність в сучасному світі є дуже важливим викликом і одночасно великою можливістю. Вона відображає багатство та різноманіття культур, традицій, мов, релігій, поглядів та ідентичностей, які існують у сучасному суспільстві. Культурна різноманітність характеризується багатством культурних практик, культурних виявів, що збагачує розуміння світу та дозволяє поглиблювати знання людей про особливості різних культур, їх традицій і створює нові перспективи взаємодії між представниками різних культур. Такі відносини мають бути засновані на взаєморозумінні та толерантності. Культурна різноманітність підтримує взаєморозуміння, толерантність та повагу до інших культурних спільнот. Якщо взяти за основу такий тип міжкультурної взаємодії, то це сприяє винайденню інновацій, в яких буде реалізовуватись творчий потенціал кожної із культур, а зустріч культурних різноманітностей може реалізовувати інновації та творчий розвиток, оскільки вона створює унікальні можливості для обміну ідеями та перспективами. Разом з цим міжкультурна взаємодія створює виклики і конфлікти. Культурна різноманітність може викликати конфлікти та напругу, особливо там, де не вистачає взаєморозуміння та поваги до інших культур. Однак люди завжди відчують потребу у взаємодії та співробітництві. Для ефективного управління

культурною різноманітністю необхідно сприяти взаємодії та співробітництву між різними культурними групами.

В цілому, культурна різноманітність стимулює людей до пошуку способів взаємодії, що буде сприяти взаєморозумінню, взаємодії та поваги між різними культурами, щоб створити більш гармонійне суспільство.

Проблема мультикультурного середовища стала однією з актуальних для сучасного суспільства. Вона створює складнощі, пов'язані зі збереженням культурної різноманітності, взаєморозумінням та співіснуванням різних культурних груп. Розуміння цієї проблеми, з філософської точки зору, важливе для того, щоб намагатися знайти конструктивні шляхи подолання складнощів, пов'язаних з міжкультурною взаємодією.

Робота Ч. Тейлора «Мультикультуралізм і політика визнання» є важливим внеском у розуміння цієї проблеми. Він розглядає питання ідентичності, культурного визнання та її вплив на формування особистості. Центральною ідеєю є право кожної людини на збереження власної індивідуальності та культурної ідентичності. Відмова у визнанні може нести деструктивні наслідки, як для індивіда, так і для групи, з якою він себе ідентифікує [97, с. 27].

Ця робота Тейлора спрямована на відновлення традиції європейського просвітництва, де визнання Іншого визначало формування особистості. Він вважає, що визнання Іншого важливе для підтримки культурного різноманіття та побудови гармонійного суспільства. Робота Тейлора допомагає зрозуміти значення культурного визнання та його вплив на формування ідентичності та спільноти.

Ч. Тейлор підкреслює важливість розуміння і повагу до культур, навіть якщо вони відрізняються та вимагають критичного оцінювання. Він стверджує, що кожна культура має свій унікальний смисловий горизонт, який визначається різноманітністю переконань, цінностей, та сприйняття добра, зла, святості та інших аспектів. Навіть якщо деякі аспекти культури не відповідають цінностям представників іншої культури або можуть бути предметом критики, ці культури

все одно заслуговують на повагу та захоплення через свій внесок у формування смислу для великої кількості людей [97, с. 27].

У теорії мультикультуралізму Чарльза Тейлора індивідуальна особистість має центральне значення, оскільки її ідентичність тісно пов'язана з культурним контекстом, у якому вона існує. Це відображається у праві кожної людини на збереження власної індивідуальності та у визнанні культурної різноманітності як важливого аспекту сучасного суспільства. Тейлор підкреслює, що немає однієї ідеальної культури, яка б універсально задовольняла всіх, і кожна культура заслуговує на розуміння та повагу.

Концепція мультикультуралізму стала об'єктом досліджень у багатьох соціально-філософських дослідженнях у ХХІ ст. Вона визначається як факт культурного різноманіття в державі, обумовлене етнічною, мовною, і релігійною неоднорідністю її населення. Мультикультуралізм означає практику визнання і поваги різноманітних культур, релігій, національностей і думок, які існують в суспільстві. Це особлива політика, спрямована на мирне співіснування в одному життєвому просторі різноманітних культурних груп [68, с. 226 – 229].

Термін «мультикультуралізм» може мати різне розуміння в наукових колах. Наприклад, у політології мультикультуралізм розглядається не лише як визнання культурних відмінностей в суспільстві, але і як концептуальну позицію в політичній філософії і етиці, яка відображається у правових нормах, суспільних інституціях та повсякденному житті людей. Виходячи з цього, мультикультуралізм розглядається як складне міждисциплінарне явище, що включає ідеологічні, соціологічні, політологічні, економічні, педагогічні, історіографічні та філософські. Ці різні підходи до розуміння мультикультуралізму свідчать про його складність і різноманітні аспекти, які враховуються в наукових дослідженнях.

Прибічники мультикультуралізму підкреслюють значення міжкультурної взаємодії, проте існує думка, що деякі аспекти цього підходу можуть бути недооцінені. Зокрема, деякі науковці можуть упустити важливість

індивідуального розуміння міжкультурної взаємодії, яке не офіційно санкціоноване жодним соціальним інститутом. Це розуміння може бути доступним лише тим людям, які розуміють суть та значення, необхідної навчатися, пізнавати іншу культуру і ефективно використовувати свій потенціал у налагоджуванні взаємодії з представниками інших культур на різних рівнях взаємодії, наприклад, всередині держави (США, Канада) та ін., а також на міждержавному, міжнародному рівні.

Процеси міграції, вимушеного переселення, туризму сприяють взаємодії людей, представників різноманітних культур. Це створює унікальну можливість для спілкування та взаєморозуміння між різними групами людей. Однак, глобалізація також може призвести до конфліктів та суперечностей між культурами.

Теоретично, ця ситуація може відображати погляди Т. Гоббса про «війну всіх проти всіх», коли різні культури змагаються за ресурси та владу. На практиці, зіткнення культур може виникати на різних рівнях, включаючи національний, релігійний та інші.

А. А. де Бунуа вважав, що чим більш складне культурне оточення суспільства, тим більш значиму роль відіграє культура як вихователь і вчитель. Це означає, що у різноманітних культурних середовищах люди можуть навчатися одне від одного та вирішувати конфлікти шляхом взаєморозуміння та терпимості.

У науковій літературі існує таке поняття як «м'який» мультикультуралізм, його впроваджує Чандрен Кукатас, і розглядає мультикультуралізм в контексті міграції та міжкультурної комунікації. Він звертає увагу на те, що посилення міграційної динаміки викликає процеси переосмислення власної культури та цінностей, які раніше сприймалися як самоочевидні та не потребували обговорення та захисту [74].

У своїй концепції Кукатас підкреслює важливість взаєморозуміння та діалогу між культурами, а також необхідність активного вивчення та захисту культурної різноманітності. Він закликає до того, щоб кожен індивід уважно

вивчав свою власну культуру та культури інших людей, а також був відкритий до взаєморозуміння та взаємоповаги.

Отже, концепція «м'якого» мультикультуралізму відображає зростаючу необхідність в усвідомленні та підтримці культурної різноманітності в умовах сучасного світу.

Ч. Кукатас відзначає дві можливі реакції держави на міжкультурні зіткнення: «м'який» та «жорсткий» мультикультуралізм.

«М'який» мультикультуралізм базується на асиміляції та ізоляції. Цей підхід передбачає, що індивіди або групи мають адаптуватися до основної культури або ж відокремлюватися від неї.

«Жорсткий» мультикультуралізм порівнюється з апартеїдом, і Ч. Кукатас ставить під сумнів його ефективність та гуманність [74].

Замість цього, він закликає до побудови «відкритого суспільства», яке ґрунтується на взаєморозумінні, відкритості та повазі до різноманітності. Це передбачає вирішення проблем ксенофобії та уникнення будь-якої форми дискримінації.

Отже, він пропонує конструктивний підхід до міжкультурного діалогу та взаєморозуміння, спираючись на цінності відкритості, толерантності та поваги до інших культур.

Браян Беррі виступає одним із критиків мультикультуралізму, особливо у контексті ліберальних держав. Він спростовує деякі аспекти філософського бачення У. Кімліка та Ч. Тейлора, стосовно допуску неліберальних елементів і громад у ліберальні держави. Така форма взаємодії, на думку Б.Беррі, сприяє захисту прав громадян у ліберальних суспільствах. Він вважає, що в разі конфлікту між ліберальними цінностями та самобутністю групи, перевагу слід віддати ліберальним цінностям. Це відображає його погляд на головну роль держави – забезпечення рівності можливостей для всіх і турбота про кожну людину.

Таким чином, Браян Беррі підкреслює важливість прав індивіда і рівності можливостей в ліберальних суспільствах, а також питання відношення до неліберальних елементів у цих суспільствах.

Разом з цим, Б. Беррі виступає й проти концепцій державності і націоналізму, розглядаючи їх як застарілі і непотрібні в сучасному світі. Він критикує використання таких понять, як «національна батьківщина» «кров» та «земля», як спрощені та неактуальні в сучасному суспільстві. З його погляду, ці концепції можуть бути деструктивними і шкідливими, оскільки вони не мають логічного підґрунтя [59, с. 35 – 38].

В ідеалі, він вважає, що взаємовідносини нації і держави повинні базуватися на моральних принципах космополітизму, таких як рівність, значимість індивіда та універсальність. Це означає, що кожна людина, незалежно від її національності чи походження, має право на рівний доступ до прав і можливостей у суспільстві.

Отже, мультикультуралізм можна розглядати у двох основних аспектах. Перший – описовий, який акцентує увагу на тому, що мультикультуралізм як суспільний феномен, включає співіснування різноманітних етнічних, культурних і релігійних груп у одному соціальному просторі. Цей аспект має історичне підґрунтя, що призводять до формування складних і різноманітних соціальних спільнот у кожній державі. Другий – порівняльний аналіз філософських підходів до мультикультуралізму, що дозволяє зробити кілька висновків. По-перше, мультикультуралізм розглядається як важливий шлях у подоланні напруження у полікультурних суспільствах. Він також вважається варіантом вдосконалення і прискорення процесу демократизації у світі. І, по-друге, термін «мультикультуралізм» не лише виражає терпимість до культурного різноманіття, але й закріплює законодавчі права різних расових, релігійних і культурних груп.

Генеza націоналізму створила необхідні передумови для розвитку мультикультуралізму, хоча це може бути й спірним. Етнонаціоналізм, в цілому, є ворожим до мультикультуралізму, тоді як сучасний ліберальний націоналізм

може стати реальним ресурсом для нього. В Україні актуальний нормативний зв'язок між нацією та культурою нині є таким: на відміну від твердження Е. Гелнера, що «люди хочуть бути політично об'єднаними з усіма тими, і лише тими, хто поділяє їхню культуру», слід підтримати тезу, що люди хочуть бути політично об'єднаними, тобто утворити політичну націю, з усіма тими, і лише тими, хто поділяє їхню «соціетальну культуру», в той час як у «несоціетальних» аспектах культурного життя в межах однієї політичної нації нормальними є індивідуалізм та плюралізм [14].

К. Леві-Строс, у середині ХХ століття, здійснив важливий внесок у сучасне макроскопічне розуміння багатокультурності. Він не лише визнавав природність розмаїття людських культур, а й аргументував цінність багатокультурності. Тому, з одного боку, він вважав, що багатокультурність слід зберігати і «рятувати», хоча, з іншого боку, вона може призвести до певних небезпек. Ці суперечливі обставини змушують шукати гнучкий «оптимум розмаїття» культур і обережно керувати ним, визначаючи новий напрямок досліджень у філософії культури [79].

Макроскопічний аналіз багатокультурності та методи управління нею у межах філософії культури доповнюються мікроскопічним підходом, який фокусується на індивідах та невеликих групах у складі великих культурних спільнот. Цей мікроскопічний аналіз є в основному філософсько-політичним, оскільки він вивчає динаміку взаємодії між різними соціальними та культурними групами [81].

При мікроскопічному аналізі зустрічаються різні підходи, зокрема комунікативний та ліберальний. Комунікативний розглядає культурну ідентичність та спільні цінності як основу для формування спільноти, підкреслюючи важливість традицій, звичаїв та історії у зміцненні соціальної кооперації. З іншого боку, ліберали ставлять акцент на індивідуальні права та свободи, підтримуючи рівність перед законом та плюралізм ідей.

Таким чином, мікроскопічний аналіз багатокультурності включає в себе різноманітні філософсько-політичні дискусії, які спрямовані на зрозуміння та управління культурною різноманітністю на рівні індивідів та груп.

Макроскопічний аналіз багатокультурності та методи управління нею у межах філософії культури доповнюються мікроскопічним підходом, який фокусується на індивідуумах та невеликих групах у складі великих культурних спільнот. Цей мікроскопічний аналіз є в основному філософсько-політичним, оскільки він вивчає динаміку взаємодії між різними соціальними та культурними групами.

Розширення підходу щодо диференційованих за групами прав на ситуативно-залежну зовнішню протекцію може допомогти підтримати рівність та справедливість у суспільстві, забезпечуючи захист не лише меншин, а й більшості. Це особливо важливо в контексті розвитку мультикультурної політики, де різні групи мають різні потреби і вимоги.

Врахування ситуативної зовнішньої протекції для всіх груп суспільства може допомогти зменшити напруження та конфлікти, сприяючи побудові спільного майбутнього на основі взаєморозуміння та співпраці. Це вимагає комплексного підходу до формування політики, яка б враховувала потреби та інтереси всіх груп, забезпечуючи їм рівні можливості та захист від дискримінації. Такий підхід дозволить створити більш справедливе суспільство.

Виходячи з вище зазначеного, варто звернути увагу на типологію мультикультуралізму, яка обґрунтовується у сучасній науковій літературі. Вона може бути розглянута з різних точок зору, враховуючи різноманітні аспекти цього явища. Ось декілька можливих типів мультикультуралізму:

- етнічний мультикультуралізм. Фокусується на збереженні і підтримці культурних та етнічних ідентичностей різних груп в суспільстві;
- політичний мультикультуралізм. він спрямований на створення політичного та правового середовища, яке визнає та захищає права різних культурних груп;

- соціальний мультикультуралізм. Акцентує увагу на сприянні соціальному взаєморозумінню та співробітництву між різними культурними спільнотами;
- економічний мультикультуралізм. Зосереджується на сприянні економічному розвитку через використання культурних ресурсів різних груп;
- глобальний мультикультуралізм. Розглядає мультикультуралізм у міжнародному контексті, звертаючи увагу на взаємодію та обмін між різними культурами на світовому рівні;
- культурний діалог. Заснований на принципах взаєморозуміння, толерантності та відкритості до інших культур [38].

Ці типи мультикультуралізму можуть переплітатися і взаємодіяти, створюючи складне культурне середовище, яке визначається взаємодією різних факторів та динамікою суспільства.

Разом з цим існує й типологія націоналізму. Вона може бути різноманітною в залежності від критеріїв класифікації та підходів до аналізу. Ось декілька можливих типів націоналізму:

- етнічний націоналізм. Акцентує на значенні етнічної ідентичності, мови, культури та історії як основних складових національної ідентичності;
- територіальний (географічний) націоналізм. Заснований на принципі національної держави, де суверенітет належить конкретній етнічній чи національній групі, що проживає на певній території;
- культурний націоналізм. Акцентує на важливості культурних цінностей, традицій та спільної культурної спадщини для формування національної ідентичності; п
- політичний націоналізм. Заснований на ідеї політичного об'єднання нації чи національної групи, часто у формі держави чи політичної партії, для захисту інтересів цієї нації;
- релігійний націоналізм. Заснований на релігійних ідеях та цінностях, які вважаються основою національної ідентичності;

- економічний націоналізм. Заснований на захисті економічних інтересів нації, її промисловості та ринків від зовнішніх впливів та конкуренції [4].

Ці типи націоналізму можуть виявлятися як окремо, так і у поєднанні в політичних, культурних та ідеологічних рухах та системах. Кожен з них має власні особливості та може мати різні наслідки для суспільства, політики та міжкультурної взаємодії.

Співвідношення між мультикультуралізмом та націоналізмом може бути досить складним і залежить від контексту, історії та культурного середовища кожної конкретної країни чи регіону. Між ними можливі декілька варіантів співіснування. Наприклад, конфліктне існування. У деяких випадках мультикультуралізм і націоналізм можуть конфліктувати. Націоналістичні групи можуть прагнути збереження і примату власної національної ідентичності, виключаючи чи навіть дискримінуючи інші культури та етнічні групи.

Іншим типом взаємодії є компліментарність. У ідеальному випадку мультикультуралізм та націоналізм можуть доповнювати один одного. Мультикультуралізм може визначати суспільство як різноманітне і сприяти розумінню та толерантності між різними культурами, тоді як націоналізм може надавати зміцнення чуття національної ідентичності і спільного мовлення.

Також не виключають таку форму взаємодії як – співіснування. У більшості випадків мультикультуралізм і націоналізм існують поруч один з одним. Суспільства можуть прагнути збереження національної ідентичності та одночасно відкриті для інших культур та етнічних груп.

Зазначені форми прагнуть до взаємодії. У деяких ситуаціях мультикультуралізм може бути частиною національної ідентичності, особливо у країнах з багатою історією і культурою. Наприклад, країни, які визначають себе як «нації-мозаїки». Вони активно пропагують мультикультуралізм як частину своєї національної ідентичності.

У кожному випадку важливо розуміти специфіку ситуації та контексту, в якому функціонують мультикультуралізм та націоналізм, а також шукати способи збалансування і врегулювання взаємодії між ними для сприяння соціальної гармонії і розвитку суспільства.

3.2. Міжкультурний конфлікт в емігрантському середовищі.

На початку XXI ст. розвиток світу можна охарактеризувати інтенсивністю міграційних процесів, які мають глобальний вимір існування. Ці процеси мають різні причини, але основна із них це вимушена міграція. Коли люди шукають безпеки, прихистку, захисту. Україна з часів Другої світової війни переживає найбільшу хвилю міграції, де за підрахунками соціологів українське суспільство втратило третину свого населення внаслідок міграції. Це одна із нагальних проблем для України як повертати людей назад, адже втрата людського, інтелектуального капіталу вплине на всі сфери життєдіяльності суспільства.

Сучасний етап міграційних процесів характеризується кількома ключовими тенденціями та викликами. По-перше, це глобальний рух людей. Зростання глобалізації і політичних, економічних, соціальних криз призводить до збільшення масштабів міграції. Люди масово переселяються через кордони для пошуку кращих можливостей на роботу, навчання, захист від конфліктів чи переслідувань. По-друге, рефугійна криза. Конфлікти, війни, переслідування та природні катастрофи викликають значний потік біженців та переселенців, що спричиняє значні гуманітарні виклики для країн, які приймають цих людей. По-третє, регіональні та внутрішні переміщення. Більшість мігрантів переселяються всередині своїх регіонів, що призводить до великої кількості внутрішніх переміщень в рамках країн та регіонів. Наприклад, внаслідок російського повномасштабного вторгнення велика кількість громадян України набула такого статусу як «внутрішньо переміщені особи» (ВПО). По-четверте, інтеграція та соціальна адаптація. Країни-реципієнти стикаються з викликами

інтеграції та соціальної адаптації мігрантів, забезпеченням їхніх прав та доступом до освіти, охорони здоров'я та ринку праці тощо. По-п'яте, політичні та соціальні дискусії. Міграція є предметом жвавих політичних та соціальних дебатів у багатьох країнах. Деякі сторони національних спільнот сприймають міграцію як загрозу для своєї культури, економіки та суспільства, тоді як інші вбачають у ній можливість збагачення та розвитку. По-шосте, міграційна політика. Країни розробляють та реалізують міграційну політику, спрямовану на регулювання міграційних потоків, забезпечення безпеки та інтеграції мігрантів у суспільство. При цьому кожна країна виробляє власне законодавство, яке відповідним чином регулює міграційні процеси. Наприклад, США і Канада проводять доволі обережну міграційну політику. Саудівська Аравія використовує мігрантів як дешеву робочу силу. Австралія теж орієнтована використовувати мігрантів у якості робітників.

Ці тенденції вказують на складність і багатогранність сучасних міграційних процесів, які впливають на країни та регіони у всьому світі.

Отже, міграція – це пересування людей з одного місця проживання в інше. І у зв'язку з цим існує кілька різновидів міграції:

- внутрішня міграція. Це пересування людей всередині країни або регіону. Наприклад, люди можуть переїжджати з сільських районів в міста у пошуках роботи або кращих умов проживання;

- міжнародна міграція. Це пересування людей через кордони між країнами [19]. Це може бути внаслідок пошуку роботи, навчання, уникнення конфліктів чи політичного переслідування;

- еміграція. Це виїзд людей з їхньої країни проживання до іншої країни. Люди емігрують з різних причин, включаючи пошук кращих умов проживання, роботи або навчання;

- імміграція. Це в'їзд людей в країну, де вони не є громадянами або постійними резидентами. Люди можуть іммігрувати для знаходження нових можливостей, возз'єднання з сім'єю або захисту від переслідувань.

Також міграція може бути:

- тимчасова. Це пересування людей на обмежений термін, наприклад для сезонної роботи, навчання або туризму;
- добровільна та примусова міграція. Добровільна міграція відбувається за власним вибором людини, тоді як примусова міграція відбувається через примус або вона обумовлена переслідуванням, війною чи природними катастрофами.

Ці різновиди міграції відображають різноманітні ситуації, в яких люди переїжджають з одного місця до іншого з різних причин та на різний період часу.

Дослідження з міграційних проблем в Україні, зокрема внутрішніх переміщень, виявляються дуже важливими для розвитку країни та вирішення соціальних, економічних та політичних викликів. Деякі з провідних дослідників, які вивчають ці питання, включають У. Садову, Л. Семіва, О. Риндзака з Інституту регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України, а також Е. Лібанову з Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України.

Їхні дослідження спрямовані на аналіз та визначення факторів, що впливають на міграційні процеси в Україні, включаючи економічні та соціальні чинники, політичні умови, та різноманітність причин внутрішніх переміщень. Крім того, вони пропонують шляхи вирішення цих проблем, включаючи розвиток ефективної політики у сфері міграції, соціально-економічні програми та заходи для підтримки мігрантів та тих, хто зазнає внутрішнього переселення в Україні.

Праці О. Малиновської, О. Позняка та С. Западнюка також займають важливе місце у вивченні проблем міграції в Україні, доповнюючи загальний контекст досліджень та розширюючи наші знання про цю складну проблематику.

Дослідники в Україні, співпрацюючи з науковими установами, громадськими та благодійними організаціями, докладають значних зусиль для вивчення різних аспектів зовнішньої трудової міграції громадян України.

Важливими є дослідження української міграції в межах іноземних програм підтримки.

Проте, досить мало уваги приділялося аналізу процесів самоорганізації мігрантів з використанням соціологічних методів. Наприклад, на базі власного досвіду дослідження самоорганізації громад українських трудових мігрантів за кордоном та внутрішньо переміщених осіб в Україні можна визначити головні напрями та особливості сучасної української міграції та самоорганізації громад мігрантів.

Ці дослідження можуть розкрити різноманітні аспекти життя та взаємодії мігрантських громад, їхні соціальні мережі, способи адаптації в новому соціокультурному середовищі, а також важливість їхнього внеску в економіку та соціальний розвиток як в Україні, так і в країнах, куди вони переїжджають.

Сучасні виклики глобального та регіонального розвитку України суттєво впливають на міграційні процеси у країні. Основними особливостями та тенденціями сучасної української міграції розглядаються у двох зрізах: по-перше, зовнішня трудова міграція: значний обсяг українських громадян працює за кордоном, зокрема в Європейському Союзі та країнах Східної та Центральної Європи. Тенденція до росту трудової міграції через відкриття нових ринків праці, підписання міжнародних угод та співпраця з робочими міграційними програмами країн-приймачів.

Зміна векторів міграції внаслідок економічних та політичних перетворень в Україні та у світі, а також зміни в умовах працевлаштування за кордоном.

Також існує й внутрішня вимушена міграція, яка характеризується переселенням населення зі східних регіонів України внаслідок збройного конфлікту на території Донецької та Луганської областей, а також анексією Криму. Проте з 2022 року міграційні потоки значним чином збільшились, частина громадян стали – внутрішньо переміщеними особами, а велика кількість громадян виїхала з країни, як у сусідні держави – Польщу, Словаччину, Румунію, Молдову, Чехію тощо, а також у країни ЄС і Велику

Британію, відносно невелика кількість перебуває у США, Канаді та ін. А загалом за статистичними даними країну покинуло близько 7 млн. громадян.

Інтенсивний рух населення з менш розвинених регіонів до більш розвинених міст та областей постає цілком виправданим, оскільки це здійснюється з метою покращення економічного та соціального становища. Це у свою чергу, змінює демографічну ситуацію, а також відтік робочої сили та молодого населення, що значно погіршує перспективи економічного розвитку у регіонах відправлення.

Ці тенденції свідчать про складні виклики, з якими стикається Україна у сфері міграції, і вимагають системних заходів управління міграційними процесами для забезпечення стабільності та ефективного використання потенціалу міграції для розвитку країни.

Міграційні процеси спричиняють цілу низку культурних, релігійних, міжетнічних, міжнаціональних, міжкультурних конфліктів. Мігранти досить вразлива частина населення, оскільки вони переживають доволі потужні психологічні драми, що може перейти у стан стресу, депресії. Вони втрачають зв'язок з рідним краєм, рідними, близькими тощо. Деякі з них втратили власну домівку, рідних і самі змушені просити захисту і допомоги. У контексті цього, а саме щодо адаптації особи в новому культурному середовищі з'явилась концепція, яка має назву «культурний шок». Вона виникла в контексті міжкультурної комунікації та міграції і використовується для пояснення труднощів, з якими стикаються люди, які опиняються в новому культурному середовищі. Основна ідея полягає в тому, що переживання особи, яка потрапляє в іншу культуру або опиняється в контексті, що суттєво відрізняється від її власної, може викликати стрес та відчуття дезорієнтації. Отже, культурний шок – це процес, який виникає у людини при зіткненні з новою культурою або середовищем, що суттєво відрізняється від її власної культури, цінностей, переконань тощо. Цей процес може бути досить складним і він включає низку етапів.

Перший етап – ейфорія або захоплення. Людина відчуває захоплення новим середовищем, культурою та можливостями. Це можна порівняти із захопленням туриста, який вражений зовнішньою картинкою; людина не вдається до аналізу культури.

Другий етап – розчарування або відмова. Після першого етапу може наступити фаза розчарування, коли особа починає помічати негативні аспекти нової культури або починає відчувати стрес внаслідок незрозумілості або невпевненості.

Третій етап – адаптація або прийняття. На даному етапі відбувається поступове освоєння інших культурних звичаїв та навичок, а також здатність знаходити способи пристосування до нових умов життя.

Четверта стадія – інтеграція або успішна адаптація. Коли людина здатна успішно інтегруватися в нове культурне середовище та знаходити баланс між своєю власною і новою культурою.

Цей процес може відрізнятись для кожної особи в залежності від її індивідуальних характеристик, досвіду, підготовки та підтримки, яку вона отримує під час адаптації [9].

Основні аспекти концепції культурного шоку є:

- психологічний стрес. Особа почувається розгубленою, збентеженою та неспроможною адаптуватися до нових умов життя і взаємодії з представниками іншої культури;

- негативні емоції. До них можуть відноситися відчуття невпевненості, прагнення замикання в собі, страх перед новим, а також відчуття втрати власної ідентичності;

- культурна розбіжність. Конфлікти між цінностями, нормами, традиціями та очікуваннями в особистому та професійному житті, які виникають внаслідок відмінності культурних контекстів;

- процес адаптації. Поступове освоєння та прийняття нових культурних звичаїв, умінь та навичок для успішної інтеграції в нове середовище [13].

Розуміння концепції культурного шоку допомагає сприяти кращому розумінню труднощів, з якими стикаються мігранти, експатріанти та інші особи, що опиняються в новому культурному середовищі. Крім того, воно покликане сприяти розвитку стратегій та підходів до підтримки адаптації індивідів у нових культурних умовах.

Міжкультурні конфлікти у мігрантів можуть мати свої власні особливості, які виникають внаслідок зіткнення різних культур, цінностей, поглядів та способів життя. Деякі особливості міжкультурних конфліктів у мігрантів включають:

- мовний бар'єр. Нездатність або обмежена можливість спілкування може створювати конфлікти та непорозуміння між мігрантами та місцевим населенням;
- конфлікт цінностей. Різниця у культурних цінностях та поглядах може призводити до конфліктів, особливо коли мігранти відчують, що їхні цінності порушуються або недооцінюються в новій культурі;
- соціальна адаптація. Мігранти можуть відчувати напругу через складнощі адаптації до нового соціального середовища, включаючи робочі місця, освіту, житло та інші аспекти їхнього життя;
- релігійні конфлікти. Релігійні переконання можуть стати джерелом конфліктів, особливо якщо мігранти відчують дискримінованими або неприйнятими через свою релігійну ідентичність;
- конфлікти через культурні звичаї та традиції. Різниця у культурних звичаях та традиціях може викликати непорозуміння та конфлікти, особливо коли мігранти відчують притиск від місцевого населення [35].

Уникнення та вирішення таких конфліктів може вимагати розуміння та терпимості з обох сторін, а також сприяти взаємному навчанню та адаптації до нових умов життя.

Подолання міжкультурних конфліктів у мігрантів може вимагати комплексного підходу та застосування різних методів. По-перше, необхідно сприяти взаєморозумінню. Це здійснюється шляхом запровадження програм та

ініціатив, спрямованих на сприяння взаєморозумінню між різними культурами. Це може включати міжкультурні тренінги, культурні обміни, групові діалоги та спільні заходи.

По-друге, розвиток міжкультурної компетентності. Мігранти не мають жити осторонь, або ізольовано, тому необхідно надавати мігрантам навички та знання, необхідних для успішної адаптації до нового культурного середовища. Це може включати вивчення мови, ознайомлення з місцевими культурними звичаями та традиціями, а також розвиток міжкультурних комунікаційних навичок.

По-третє, стимулювання інтеграції. Створення умов для успішної інтеграції мігрантів у суспільство-рецепієнта, включаючи доступ до освіти, працевлаштування, житла та інших соціальних послуг.

По-четверте, підтримка культурного різноманіття. Створення середовища, яке визнає та цінує культурне різноманіття, і сприяє розвитку позитивних міжкультурних відносин.

По-п'яте, конфліктологічні підходи. Використання конфліктологічних методів та стратегій для вирішення конкретних міжкультурних конфліктів. Це може включати медіацію, консультивання та навчання навичкам міжкультурного врегулювання конфліктів.

По-шосте, партисипативний підхід. Залучення мігрантів до процесів прийняття рішень та розробки політики, що стосується їхнього життя та інтеграції. Це може включати створення емігрантських рад або комітетів щодо забезпечення їхнього представництва у владних структурах [73].

Ці методи можуть використовуватися окремо або в комбінації, залежно від конкретних потреб та умов. Важливою складовою успішного подолання міжкультурних конфліктів є відкритість, толерантність та взаємоповага між усіма учасниками процесу.

ВИСНОВКИ

Взаємодія різних культур і груп на сучасному етапі розвитку суспільств породжує конфлікти, але також вона має потенціал для позитивних та конструктивних взаємин. Мультикультуралізм, як концепція, визнає цю різноманітність і прагне забезпечити усім групам рівні права та можливості.

Одним із факторів, що призводять до конфліктів у мультикультурному суспільстві, є різниця в цінностях, переконаннях та культурних звичаях між різними групами. Ці різні уявлення про світ можуть призводити до непорозумінь і конфліктів, особливо коли вони стикаються у різноманітних ситуаціях або на певних територіях.

Проте мультикультуралізм також надає можливості для вирішення конфліктів та побудови гармонійних відносин між різними групами, шляхом сприяння взаєморозумінню, взаємоповазі. Мультикультурні суспільства можуть забезпечити рівність усіх груп перед законом, а також сприяти взаємному відкриттю та обміну культурними цінностями.

Отже, хоча конфлікти можуть виникати внаслідок міжкультурної взаємодії, мультикультуралізм надає рамки для побудови гармонійних відносин та спільного майбутнього для всіх груп у суспільстві.

Управління конфліктами на сучасному етапі потребує глибокого розуміння культурних, ментальних, релігійних та етнічних особливостей кожного конкретного регіону чи держави. Глобальні темпи міграції, а також різноманітність культур у сучасному світі, створюють унікальні виклики для управління конфліктами.

Ефективне управління конфліктами передбачає ретельний аналіз причин та динаміку конфлікту з урахуванням культурних особливостей. Важливо розуміти, що є важливим для різних культур, які цінності та переконання їм притаманні, і як це може впливати на протікання конфлікту.

Ще одним важливим аспектом управління конфліктами є сприяння інтеграції різних культур та розвитку міжкультурної комунікації. Це може

зменшити ступінь непорозумінь та конфліктів, створюючи умови для спільного взаєморозуміння та співпраці.

Загалом, управління конфліктами в сучасному світі вимагає комплексного підходу, який би враховував культурні, соціальні та політичні реалії кожного конкретного контексту. Тільки такий підхід може сприяти розв'язанню конфліктів та сприяти мирному співіснуванню в багатонаціональних суспільствах.

Конфлікти є невід'ємною частиною життя та розвитку соціуму, і важливо розглядати їх з різних точок зору, включаючи конструктивні та деструктивні аспекти.

Конфлікти, які виникають на сучасному етапі розвитку, дійсно не слід розглядати виключно як форму протистояння, але і як можливість вирішення протиріч для подальшого розвитку. Вони дійсно можуть мати як конструктивні, так і деструктивні наслідки.

Серед конструктивних функцій конфліктів можна відзначити їхню роль у вирішенні протиріч, поглибленні розуміння індивідуальних особливостей учасників, знятті психологічної напруги та сприянні соціальному розвитку через набуття досвіду. З іншого боку, деструктивні наслідки можуть включати негативний вплив на психологічний стан учасників, формування негативного стереотипу про опонента та порушення комунікаційної системи.

Управління конфліктами передбачає пошук таких стратегій, які б мінімізували деструктивні наслідки та максимізували конструктивні. Це може включати в себе використання ефективних методів комунікації, сприяння взаєморозумінню, а також розвиток навичок розв'язання конфліктів.

Культура є дуже складним та різноманітним явищем, що включає в себе матеріальні та духовні аспекти, а також об'єктивні та суб'єктивні реалії. Взаємодія цих різноманітних аспектів формує цілісний образ культури.

Сучасна культурна дійсність справді відображає різноманітність цінностей і підходів до життя. Традиційні моральні цінності залишаються важливими для багатьох людей і виступають орієнтирами в їхньому житті. Однак, на сучасному

етапі розвитку суспільств культура також відображає розмаїття поглядів і цінностей, які можуть включати бажання досягти успіху, матеріального благополуччя, індивідуальної свободи або самореалізації. Ці різні цінності і пріоритети відображаються у різних аспектах культурного життя, таких як мистецтво, мода, реклама та інші сфери.

Цей розмах цінностей і пріоритетів свідчить про культурну різноманітність і динамізм, а також про постійну еволюцію та адаптацію культурного середовища до змін у суспільстві та світі загалом.

Сучасна епоха дійсно відкриває нові можливості для участі людей у формуванні та розвитку свого оточення. Технології та доступ до інформації надають кожній особистості можливість стати активним учасником у процесах прийняття рішень та впливати на соціальну діяльність своєї громади, міста або навіть держави.

Сучасний цивілізаційний прогрес наповнений різноманітними процесами, які часто включають конфлікти між людьми, націями, державами та культурами. З одного боку, ми спостерігаємо конфлікти між традиційними і нововведеними підходами до життя, що стають джерелом напруги та невирішених суперечностей. З іншого боку, ці зміни й новації також відкривають нові можливості для прогресу та розвитку, допомагаючи суспільству адаптуватись до швидкозмінних умов.

Технології відіграють ключову роль у сприянні цьому прогресу, допомагаючи швидко розповсюджувати інформацію, спілкуватись та здійснювати спільні дії. Це відкриває нові можливості для співпраці, інновацій та підтримки в розв'язанні різноманітних проблем сучасного світу.

В епоху інформаційного суспільства міжкультурна комунікація відіграє ключову роль у формуванні культурних норм, цінностей та смислів у суспільстві, а також одним із способів розв'язання міжкультурних конфліктів, поруч з новітніми цифровими технологіями. Передача інформації між культурами не лише сприяє обміну знаннями та досвідом, але й впливає на

сприйняття та інтерпретацію цієї інформації відповідно до культурних контекстів.

У цьому аспекті роль знань і логічних систем стає надзвичайно важливою. Вони визначають технічні аспекти комунікації, такі як мова, символи, засоби передачі інформації, а також впливають на спосіб, яким інформація сприймається, розуміється та використовується у культурному та суспільному контексті.

Знання і логічні системи допомагають встановлювати спільні точки зору, розуміти культурні відмінності та перешкоджають непорозумінням у міжкультурній комунікації. Вони є основою для вирішення конфліктів та сприяють побудові спільних цінностей та смислів, що сприяє розвитку міжкультурного діалогу та взаєморозумінню у сучасному світі.

Аналіз міжкультурної взаємодії та її трансформації між різними суб'єктами допомагає зрозуміти, як вона впливає на соціальний досвід, культурні смисли та суспільні цінності. Взаємодія між різними культурами та суб'єктами може призвести до переосмислення індивідами своєї культурної ідентичності, вироблення нових поглядів та цінностей, а також поглиблення розуміння різних культурних перспектив.

У вирішенні міжкультурних конфліктів важливим є використання цифрових технологій для організації тренінгів та навчання з навичок конструктивної комунікації. Віртуальні платформи можуть надавати доступ до навчальних матеріалів, інтерактивних ігор, симуляційних вправ та тренувань, що сприяють розвитку навичок спілкування, вирішенню конфліктів та побудові взаєморозуміння між учасниками міжкультурної взаємодії.

Подолання міжкультурних конфліктів у мігрантів може вимагати комплексного підходу та застосування різних методів, таких як міжкультурна освіта, тренінги з міжкультурної чутливості, медіація та конфліктологічні програми. Важливо створити умови для взаємодії та співпраці між мігрантами та місцевими жителями, що сприятиме побудові гармонійних відносин у різноманітних культурних середовищах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрос Є.І. Всезагальне і індивідуальне у культурі за умов глобалізації / Є.І.Андрос // Культура в умовах глобалізації. К. – 2005. – 85-92 с.
2. Андрущенко В. Поняття культури: філософський дискурс на рубежі століть // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. - 2014. - Вип. 33. - С. 5-9. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_33_2
3. Бандурка А.С. Сім облич мультикультуралізму / А.С. Бандурка // Гілея: науковий вісник: [збірка наукових праць]. – К.: ВІР УАН, 2012. – Вип. 60 (5). – С. 29-36.
4. Бандурка А.С. Чи є перспективи в українського націоналізму? / А.С. Бандурка // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». – 2011. – № 984. – Вип. 44. – С. 166-169.
5. Бистрицький Є. Конфлікт культур і методологія толерантності / Євген Бистрицький // Філософська думка. – 2011. – № 4. – С. 102-118.
6. Білий О.В. Політика визнання як комунікативна утопія / О.В. Білий // Концепція мультикультуралізму. – Київ: Стилос, 2004. – С. 79-85.
7. Бірюкова О.О. Тест на справжній мультикультуралізм: від теоретичних засад до втілення у життя / О.О. Бірюкова // Практична філософія перед викликами сучасності. – Харків: ХНУВС, 2011. – С. 38-49.
8. Бондарук С.О. Досвід західних демократій та мультикультурний розвиток в Україні / С.О. Бондарук // Розвиток демократії та демократична освіта в Україні: [Матеріали II Міжнародної наукової конференції (Одеса, 24-26 травня 2002 р.]. – Київ: АйБі, 2003. – С. 115-125.
9. Висоцька Н.О. Дискусійні питання мультикультуралізму в американському соціумі / Н.О. Висоцька // Концепція мультикультуралізму. – Київ: Стилос, 2004. – С. 16-29.

- 10.Власенко Ф.П., Левченко Є.В. Інформаційна культура та кіберкультура в контексті розвитку сучасного суспільства // Українські культурологічні студії. № 2 (5). 75 – 79.
- 11.Власенко Ф.П., Левченко Є.В., Товмаш Д.А. Посткультура в контексті трансгуманізму // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 2. 2019. С. 166 – 170.
- 12.Загальна декларація ЮНЕСКО про культурне розмаїття. STL-2002/WS/9 [Електронний ресурс].– Париж: ЮНЕСКО, 2002. – 4 с. – Режим доступу: <http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:25Fw2CQHwW8J:unesco.unesco.org/0012/001271/127160m.pdf>.
- 13.Габермас Ю. Громадянство і національна ідентичність / Юрген Габермас // Умови громадянства: [зб. нг.]; відп. Ред. Варт ван Стінберген. – К.: Український Центр духовної культури, 2005. – С. 49-70.
- 14.Гелнер Е. Нації та націоналізм / Ернст Гелнер // Націоналізм. Антологія. – К.: Смолоскип, 2000. – С. 292-310.
- 15.Гердер Й.Г. Мова і національна індивідуальність / Йоган Г. Гердер // Націоналізм. Антологія. – К.: Смолоскип, 2000. – С.37-45.
- 16.Грей Дж. Про негативну і позитивну свободу / Джон Грей // Лібералізм. Антологія. – К.: Смолоскип, 2002. – С. 583-602.
- 17.Декларація принципів толерантності // Міграція і толерантність в Україні. – Київ: Стилос, 2007. – С. 175-181.
- 18.Денисюк Ж.З. Ігровий компонент постфольклору в середовищі інтернет-комунікації. Вісник національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2017. № 1. С.8 – 12.
- 19.Євтух В. Досвід вирішення етнонаціональних проблем: концептуальні засади і практичні заходи / Володимир Євтух // Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду. – К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2004. – С. 13-36.

- 20.Єдність світу і розмаїття культур. Матеріали круглого столу українських та російських філософів // Філософська думка. – 2011. – № 4. – С. 5-48.
- 21.Захаревич М.В. Українська національна культура: актуальні аспекти сучасного реформування / М.В.Захаревич // Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 1999, №8, – 12-21 с.
- 22.Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант; [пер. з нім. Та прим. І. Бураковського]. – К.: Юніверс, 2000. – 504 с.
- 23.Карпенко І.В. Іntenціональність філософського знання та формування життєвої програми людини повсякденності / І.В. Карпенко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». – 2012. – № 992. – Вип. 45. – С. 7-14.
- 24.Кимлічка В. Лібералізм і права меншин / Вілл Кимлічка; [пер. з англ. Руслан Ткачук; гол. ред. і автор передм. Дж. Перлін; наук. ред. І. Лизогуб]. – Харків: Центр Освітніх Ініціатив, 2001. – 176 с. – (Демократична освіта).
- 25.Койл Д. Культурний код. Секрети успішної взаємодії в команді / пер. з англ. Олександра Асташова. – К.: Наш Формат, 2023. – 208 с.
- 26.Колодій А. Доктрина мультикультуралізму: перспективи модифікації у нових державах із неконсолідованими націями [Електронний ресурс] / Антоніна Колодій // Демократичне врядування: науковий вісник. – 2011. – Вип. 8. – Режим доступу: <http://political-studies.com/wp-content/uploads/2012/kolodij-2011-81.pdf>.
- 27.Колодій А. Американська доктрина мультикультуралізму і етнонаціональний розвиток України [Електронний ресурс] / Антоніна Колодій // Агора. – 2008. – Випуск 6: Україна і США: взаємодія у галузі політики, економіки, культури і науки. – С. 5-14. – Режим доступу: <http://political-studies.com/?p=578>.
- 28.Крилова С.А. Краса відносин у суспільстві: толерантність та любов / С.А. Крилова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». – Х., 2012. – № 992. – Вип. 45. – С. 48-53.

- 29.Кругляк О. Політика багатокультурності Канади: цілі та наслідки / Орест Кругляк // Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду. – К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2004. – С. 219-232.
- 30.Култаєва М. Локальне у лабіринтах всесвітнього суспільства: методологічний аспект / Марія Култаєва // Філософська думка. – 2011. – № 4. – С. 49-63.
- 31.Куриленко І.А. Посткультура / медіакультура / кіберкультура / транскультура / протокультура: аспекти термінологічної семантики. Культурологія. 2018. Випуск 60. С.68 – 76.
- 32.Кучма Л. Україна – не Росія. Двадцять років потому. / Леонид Кучма. – АДЕФ-Україна, 2023. – 560 с.
- 33.Мак'явеллі Н. Державець // Нікколо Мак'явеллі. Флорентійські хроніки. Державець; [переклад з італійської А. Перепадя]. – К.:Основи,1998. – С.393-463.
- 34.Меєр Е. Культурна карта, бар'єри міжкультурного спілкування і бізнесі / пер. з англ. Ольга Дубчак. – 2-ге вид. – К.: Наш Формат, 2022. – 224 с.
- 35.Межуєв В. Діалог як спосіб міжкультурного спілкування в сучасному світі / Вадим Межуєв // Філософська думка. – 2011. – №4. – С.90-101.
- 36.Мілль Дж. С. Індивідуальна свобода і межі суверенності індивіда / Джон С. Мілль // // Лібералізм. Антологія. – К.: Смолоскип, 2002. – С. 424-440.
- 37.Міхновський М. Націоналізм – всесвітня сила / Микола Міхновський // Націоналізм. Антологія. – К.: Смолоскип, 2000. – С.159-160.
- 38.Мультикультуралізм і його майбутнє [Електронний ресурс] // Експрес Online. – 17.08.2011. – Режим доступу: <http://www.expres.ua/main/2011/08/17/48857>.
- 39.Найєм М. Хакери вийшли на зв'язок [Електронний ресурс] / Мустафа Найєм // Українська правда. – 02 лютого 2012. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/02/2/6948362/view_print/.

40. Основи демократії: [підручник для студентів вищих навчальних закладів; за заг. ред. А.Ф. Колодій; третє видання, оновлене і доповнене]. – Львів: Астролябія, 2009. – 832 с.
41. Петренко І. В. Комунікативні технології врегулювання соціального конфлікту: ознаки інноваційності // Тепорія і практика сучасної психології. № 5, Т.1. 2019. С. 167 – 173.
42. Пилинський Я.М. Сучасна концепція багатокультурності має українське коріння / Я.М. Пилинський // Практична філософія перед викликами сучасності. – Харків: ХНУВС, 2011. – С.26-38.
43. Попович М.В. Витоки мультикультуралізму / М.В. Попович // Концепція мультикультуралізму. – Київ: Стилос, 2005. – С. 8-15.
44. Практична філософія перед викликами сучасності: [зб. наук. ст.] / редкол. О.М. Бандурка (голова редкол.) [та ін.]. – Харків: ХНУВС, 2011. – 286 с.
45. Прокопенко В.В. Про філософсько-світоглядні засади сучасних мультикультурних практик / В.В. Прокопенко // Практична філософія перед викликами сучасності. – Харків: ХНУВС, 2011. – С. 75-83.
46. Пролеєв С.В. По той бік мультикультуралізму: сугестивність вимог проти раціонального пізнання / С.В. Пролеєв // Концепція мультикультуралізму. – Київ: Стилос, 2004. – С. 61-78.
47. Рено Ф. Мультикультуралізм / Філіп Рено // Європейський словник філософії. Лексикон неперекладностей. Наукові керівники проекту: Барбара Кассен і Костянтин Сігов; [пер. з фр.]. – Вид. друге, виправл. – К.: Дух і літера, 2011. – Т. 1. – С. 326-329.
48. Розрив між багатими і бідними в Україні у 5 разів більший, ніж у Європі [Електронний ресурс] // Тиждень. – 28 серпня 2011 р. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/29341..>
49. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Е. Сміт; [пер. з нгл.. М. Климчука і Т. Цимбала] – Київ: Ніка-Центр, 2006. – 320 с.
50. Тейлор Ч. Мультикультуралізм і «Політика визнання» / Чарльз Тейлор. – К.: Альтпрес, 2004. – 172 с. («Сучасна гуманітарна бібліотека»).

51. Титаренко Д.М., Титаренко О.О. Конфліктологія: навч.посіб. ВД: Дакор. 2021.
52. Триняк М.В. Інтеркультурна комунікація: освітній вимір / М.В. Триняк. – Харків: ХНАДУ, 2011. – 248 с.
53. Федотова В. Єдність і багатоманітність культур за умов глобалізації / Валентина Федотова // Філософська думка. – 2011. – №4. – С. 64-75.
54. Філософія: Навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів / кол. авторів; кер. автор. кол. А.О. Приятельчук. – Київ: Вадекс, 2021.– 560 с. ISBN 978-966-9725-75-2
55. Цюрупа М.В. Основи конфліктології та теорії переговорів. ВД: Кондор. 2009.
56. Шумлянський С.В. До питання про відносини між мовними групами у двомовному суспільстві (на прикладу України) / С.В. Шумлянський // Наукові записки. Політичні науки. – 2006. – Т. 57. – С. 30-36.
57. Ярош О.А. Мультикультуралізм і криза довіри: межі толерантності / О.А. Ярош // Концепція мультикультуралізму. – Київ: Стилос, 2004. – С. 128-131.
58. Яхно Т., Куревіна І. Конфліктологія та теорія переговорів. Центр навчальної літератури. 2019.
59. Barry Brian. Culture and Equality: An Egalitarian Critique of Multiculturalism. Polity Press. 2001.
60. Braun, D., and Kramer, J. (2018) The Corporate Tribe Organizational lessons from anthropology. Publisher Routledge.
61. Canadian Multiculturalism [Electronic resource] // Access mode: <http://publications.gc.ca/Collection-R/LoPBdP/CIR/936-e.htm>.
62. Cassirer Ernst. Symbolic Forms and Cultural Studies: Theory of Culture. JOHN MICHAEL KROIS. Copyright Date. 2004. Published by: Yale University Press. Pages: 318
63. Cooley C. Human Nature and the Social Order. Taylor & Francis. 2017.

64. Cozer L A. The functions of social conflict. Glencoe, IL: Free Press, 1956. 188 p. [Brundeis University. Waltham, MA1
65. Eriksen T.H. Diversity versus Difference: Neo-Liberalism in the Minority Debate [Electronic resource] / Thomas Hylland Eriksen / The Making and Unmaking of Difference. – Bielefeld: Transaction, 2006. – P. 13-36. – Режим доступа: <http://folk.uio.no/geirthe/Diversity.html>.
66. Fukuyama F. Friedrich F. Hayek, Big-Government Skeptic [Electronic resource] / Friedrich Fukuyama // The New-York Times Sunday Book Review. – May 6, 2011. – Access mode: <http://www.nytimes.com/2011/05/08/book/review/f-a-hayek-big-government-skeptic.html?pagewanted=all>.
67. Giddens A. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age / Anthony Giddens. – Stanford University Press, 1991.
68. Hall S. Conclusion: The Multi-cultural Diversity [Electronic resource] / Stuart Hall // Un/Settled Multiculturalism: Diasporas, Entanglements, “Transruption”. – London and New-York: Zed Books, 2000. – P. 209-240. – Access mode: http://books.google.com.ua/books?id=KiWYDGkcipQC&printsec=ku&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false.
69. Harles J.C. National Identity, Multiculturalism, and Immigrant Integration in Trans-Atlantic Perspective: Canada, the United States, and France Compared; [Paper presented at the annual meeting of the MPSA Annual National Conference, 2008-04-03, Palmer House Hotel, Hilton, Chicago, IL] [Electronic resource] / J.C. Harles. – Access mode: http://www.allacademic.com/meta/p266773_index.html.
70. Hill Ch. Toleration in seventeenth-century England: Theory and practice / Christopher Hill // The Politics of Toleration in Modern Life. – Durham: Duke University Press, 2000. – P.27-43.
71. Huntington Samuel P. Who Are We?: The Challenges to America's National Identity. - New York. 2005. 229p.

72. Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue. UNESCO World Report. Executive Summary. CTL-2009/WS/9 [Electronic resource]. – Paris: UNESCO, 2009. – 36 p. – Access mode: <http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:rBLuRqyvzkJ:unesco.unesco.org/images/0018/001847/184755e.pdf>.
73. Kroeber A. L. and Kluckhohn Clyde. 1952. Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions, Pp. 247. Cambridge, Massachusetts: Peabody Museum Press.
74. Kukathas Chandran. Liberalism and Multiculturalism: The Politics of Indifference. Political Theory Vol. 26, No. 5 (Oct., 1998), pp. 686-699.
75. Kymlicka W. Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights / Will Kymlicka. – New York: Oxford University Press, Inc., 1995. – 280, vii p.
76. Lession 11: Multiculturalism: Melting Pot, Salad Bowl, or Simmering Cauldron? [Electronic resource] / Liverpool Cathedral. – Access mode: http://www.liverpoolcathedral.org.uk/1113/section.aspx/1112/multiculturalism_melting_pot_salad_bowl_or_simmering_cauldron.
77. Lehmann-Haupt Ch. A Multiculturalism With Regrets [Electronic resource] / Christopher Lehmann-Haupt // The New York Times. – March, 20, 1997. – Access mode: <http://nytimes.com/1997/03/20/books/a-multiculturalism-with-regrets.htmk&papewanted=print>.
78. Levcheniuk Yevheniia, Fedir Vlasenko, Dmytro Tovmash, Ruslana Atashkadeh, Svetlana Stezhko. Anthropological Dimension of Smart Culture // Wisdom. 1(17). 2021. P. 184 – 192.
79. Lévi-Strauss K. Structural anthropology. Translated from the French by Claire Jacobson and Brooke Grundfest Schoepf. BASIC BOOKS, Inc., Publishers, New York
80. Maritain J. The Twilight of Civilization. London. SHEED & WARD. 1946
81. Mendus S. Choice, Chance and Multiculturalism / Susan Mendus // Multiculturalism Reconsidered: “Culture and Equality” and its critics edited by Paul Kelly. – Oxford: Polity, 2005. – 243 p.

82. Mendus S. *Toleration and the Limits of Liberalism* / Susan Mendus. – Basingstoke and London: Macmillan, 1989. – ix, 171 p.
83. Mill J.S. *On Liberty and Other Essays* / John Stuart Mill. – Oxford, New York: Oxford University Press, 1991. – 592, xxxv p.
84. *Multiculturalism: examining of politics of recognition* / Charles Taylor et al.; edited and introduced by Amy Gutmann. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 1994. – xv, 175 p.
85. Nicolas Sarkozy joins David Cameron and Angela Merkel view that multiculturalism has failed [Electronic resource] // Daily Mail Reporter. – 11.02.2011. – Access mode: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1355961/Nicolas-Sarkozy-joins-David-Cameron-Angela-Merkel-view-multiculturalism-failed.html>.
86. Niklas Luhmann *Introduction to Systems Theory*. Wiley Sohn Wiley & Sons LTD. 2012.
87. Olivier Alexandre. What does 'Culture' Mean in French? A Theoretical Mapping and Fractal Analysis of the Sociology of Culture in France.. *Cultural Sociology*, 2018, 12 (4), pp.433 - 455. ff10.1177/1749975518801656ff.
88. *Our Creative Diversity. Report of the World Commission on Culture and Development. Summary Version. CTL-96/WS-6* [Electronic resource]. – July 1996. – Paris. – 66 p. – Access mode: <http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:W-9JUYIo:unesco.unesco.org/images/0010/001055/105586e.pdf>.
89. Park R. E. *personality and cultural conflict* // Park R. E. *rase and culture*. - glencoe, Ill. : The free press, 1950. - P. 357-371.
90. Parsons T. *The Social System*. Taylor & Francis. 1991.
91. Popper K. *Reflections on the Theory and Practice of the Democratic State* / Karl Popper // Popper K. *The Lesson of this Century: With Two Talks on Freedom and the Democratic State*. – London and New York: Routledge, 1997. – P.65-80.

92. Reeves T. Archbishop Fulton J. Sheen: Catholic Media's Greatest Star [Electronic resource] / Thomas Reeves // Catholic Education Recourse Center. – Access mode: <http://www.catholiceducation.org/articles/media/me0018.html>.
93. Reverend Canon Dr Jules Gomes. Multiculturalism: Melting Pot, Salad Bowl, or Simmer Caldron? [Electronic resource] / Jules Gomes. – Access mode: http://www.liverpoolcathedral.org.uk/userfiles/Multiculturalism_BWB_11.pdf
94. Robertson Ch. The Revolutionary Nature of Growth (And No-growth) [Electronic resource] / Charles Robertson // Friday RAM. – 24 June 2011. – Access mode: http://docs.gppgle.com/viewer?a=v&q=cache:RxsAkskEHoJ:www.renasset.com/uploads/media/FridayRAM_The_Revolutionary_Nature_of_Growth_and_No-growth_.pdf
95. Robertson, R. Globalization / R. Robertson. – London: Sage, 1992
96. Simmel G. Problematics of Sociology: The Lectures. University of California Press. 1997.
97. Taylor, Charles (1992). Multiculturalism and 'The Politics of Recognition'. Multiculturalism and 'The Politics of Recognition' (eds. Charles Taylor, Amy Gutmann). Princeton: Princeton University Press, 25–74.
98. Toffler A. Powershift. Knowledge, Wealth, and Violence at the Edge of the 21st Century / Alvin Toffler. – New York, Toronto, etc.: Bantam Books, 1991. – 611 p.
99. Turner T. Multiculturalism and Anthropology / Terence Turner // Cultural Anthropology. – 1993. – № 8(4). – P.411-429.
100. Tyler C. Thomas Hill Green [Electronic resource] / C. Tyler // The Stanford Encyclopedia of Philosophy. – Access mode: <http://plato.stanford.edu/entries/green/>.
101. Un/Settled Multiculturalism: Diasporas, Entanglements, "Transruption" [Electronic resource] / edited by Barnor Hesse. – London and New-York: Zed Books, 2000. – 263 p. – Access mode:

http://books.google.com.ua/books?id=KiWYDGkcipQC&printsec=ku&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false.

102. Weber Max. Essays in Sociology, red. i wstęp, H.H. Gerth, C.W. Mills, B.S. Turner, London. 1991

103. World Conference of Cultural Policies. Problems and Prospects (Mexico City, 26 July – 6 August 1982). CTL-82/MONDIACULT/3 [Electronic resource electronic resource]. – Access mode: <https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:5kGidkDYfvwJ:unesco.unesco.org/images/0004/00493/059367eb.pdf>.